

STUDIJE MIRA: Sukob, mir i razvoj

Nemanja Džuverović

Nemanja Džuverović

Studije mira:
Sukob, mir i razvoj

Beograd, 2021.

Sadržaj

Spisak skraćenica.....	9
Spisak grafikona	11
Spisak tabela	11
Spisak vinjeta.....	11
Spisak slika.....	12
Predgovor.....	13
Deo I: Istorijat.....	15
1.1. Razvoj studija mira od 1919. do 1939. godine	17
1.1.1. Vek mira i Veliki rat	18
1.1.2. Mirovno obrazovanje i međunarodni odnosi.....	21
1.1.3. Naučne mirovne inicijative u Austriji i Nemačkoj.....	22
1.1.4. Naučne mirovne inicijative u ostatku Evrope.....	24
1.1.5. Nauka, rat i mir	27
1.2. Razvoj studija mira u periodu nakon 1945. godine	29
1.2.1. Hladnoratovski period.....	30
1.2.1.1. Institucionalizacija (1945–1968)	31
1.2.1.2. Radikalizacija (1968–1979)	32
1.2.1.3. Adaptacija (1979–1989).....	34
1.2.2. Posthladnoratovski period	36
1.2.2.1. Liberalizacija (1989–2001)	37
1.2.2.2. Sekuritizacija (2001–2010).....	38
1.2.3. Pedeset godina institucionalizacije	40
1.3. Teoretičari studija mira	41
1.4. Predmet studija mira	50
1.4.1. Odlike studija mira	53
1.5. Odnos studija mira i studija bezbednosti	59
Deo II: Sukob	65
2.1. Pojmovno određenje sukoba	67
2.2. Teorije sukoba.....	70
2.2.1. Antropološke teorije.....	70
2.2.2. Psihološke teorije	73
2.2.3. Sociološke teorije	77
2.2.4. Teorija ljudskih potreba.....	80
2.3. Vrste sukoba.....	86
2.3.1. Vrste sukoba po uzrocima.....	87

2.3.2. Vrste sukoba po akterima	91
2.3.3. Vrste sukoba po teritoriji koju obuhvataju	94
2.3.4. Novi ratovi.....	103
2.4. Troškovi naoružanja.....	107
Deo III: Mir	115
3.1. Pojmovno određenje mira	117
3.2. Mir u teorijama međunarodnih odnosa	119
3.3. Mirovni akteri	127
3.3.1. Istaknuti pojedinci	127
3.3.2. Mirovni pokreti	132
3.3.3. Organizacije	139
3.4. UN i izgradnja mira	143
3.4.1. Preventivna diplomatija	145
3.4.2. Postizanje mira.....	148
3.4.3. Održavanje mira.....	152
3.4.4. Izgradnja mira	156
3.5. Liberalna izgradnja mira	163
3.5.1. Kritika liberalne izgradnje mira.....	168
3.5.2. Lokalna izgradnja mira.....	172
Deo IV: Razvoj	176
4.1. Pojmovno određenje razvoja	181
4.2. Teorije razvoja	184
4.2.1. Teorija zavisnosti	186
4.2.1.1. Strukturalizam.....	187
4.2.1.2. Neomarksizam.....	190
4.2.2. Teorija svetskog sistema	192
4.2.3. Strukturna teorija imperijalizma.....	194
4.2.4. Ka novim tumačenjima razvoja.....	195
4.3. Merenje razvoja	197
4.3.1. Ekonomska nejednakost.....	197
4.3.2. Siromaštvo.....	202
4.3.3. Indeks ljudskog razvoja	204
4.4. Kritika merenja razvoja	206
4.4.1. Bruto društvena sreća.....	208
4.5. Odnos mira, sukoba i razvoja.....	211
4.5.1. Liberalni pristup.....	211
4.5.2. Kritički pristup	214
Bibliografija	219

Spisak skraćenica

ALBA	Bolivarska unija za narode naše Amerike
ANK	Afrički nacionalni kongres
ASEAN	Asocijacija nacija jugoistočne Azije (engl. <i>Association of Southeast Asian Nations</i>)
AU	Afrička unija
BDP	Bruto društveni proizvod
BDS	Bruto društvena sreća
BiH	Bosna i Hercegovina
CND	Kampanja za nuklearno razoružanje (engl. <i>Campaign for Nuclear Disarmament</i>)
COPRI	Institut za istraživanje mira iz Kopenhagena (engl. <i>Copenhagen Peace Research Institute</i>)
DfID	Ministarstvo za međunarodni razvoj (Ujedinjenog Kraljevstva)
ECOWAS	Ekonomska zajednica zapadnoafričkih država (engl. <i>Economic Community of West African States</i>)
ECND	Evropska kampanja za nuklearno razoružanje (engl. <i>European Campaign for Nuclear Disarmament</i>)
EU	Evropska unija
FARC	Oružane revolucionarne snage Kolumbije (špan. <i>Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia</i>)
GIZ	Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju (nem. <i>Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit</i>)
GS UN	Generalni sekretar Ujedinjenih nacija
HDI	Indeks ljudskog razvoja (engl. <i>Human Development Index</i>)
IGAD	Međuvladina uprava za razvoj (engl. <i>Intergovernmental Authority on Development</i>)
IPRA	Međunarodno udruženje za istraživanje mira (engl. <i>International Peace Research Association</i>)
JAR	Južnoafrička Republika
JCR	Časopis za istraživanje sukoba (engl. <i>Journal for Conflict Resolution</i>)
JPR	Časopis za istraživanje mira (engl. <i>Journal of Peace Research</i>)
MKSJ	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
MMF	Međunarodni monetarni fond
NATO	Organizacija severnoatlantskog sporazuma (engl. <i>North Atlantic Treaty Organisation</i>)
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju

PLO	Palestinska oslobodilačka organizacija (engl. <i>Palestine Liberation Organization</i>)
PRIO	Institut za istraživanje mira iz Osla (engl. <i>Peace Research Institute Oslo</i>)
REKOM	Regionalna komisija za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava počinjenim na teritoriji bivše SFR Jugoslavije
R2P	Odgovornost za zaštitu (engl. <i>Responsibility to Protect</i>)
SAD	Sjedinjene Američke Države
SANE	Nacionalni komitet za razumnu nuklearnu politiku (engl. <i>National Committee for a Sane Nuclear Policy</i>)
SB UN	Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija
SDG	Održivi ciljevi razvoja (engl. <i>Sustainable Development Goals</i>)
SDC	Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (engl. <i>Swiss Agency for Development and Cooperation</i>)
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SIDA	Švedska agencija za međunarodni razvoj (engl. <i>Swedish International Development Cooperation Agency</i>)
SSSR	Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika
UK	Ujedinjeno Kraljevstvo
UN	Ujedinjene nacije
UNASUR	Unija južnoameričkih nacija
UNDP	Program za razvoj Ujedinjenih nacija (engl. <i>United Nations Development Fund</i>)
UNICEF	Dečiji fond Ujedinjenih nacija (engl. <i>United Nations Children Fund</i>)
UNHCR	Visoki komesarijat za izbeglice Ujedinjenih nacija (engl. <i>United Nations High Commissioner for Refugees</i>)
USAID	Kancelarija za razvoj Sjedinjenih Američkih Država
USIP	Američki institut za mir (engl. <i>US Institute for Peace</i>)

SPISAK GRAFIKONA

- Grafikon 1.1. Oružani sukobi 1946–2019. ⇨ 37
- Grafikon 1.2. Oblasti specijalizacije mirovnih instituta nakon Hladnog rata ⇨ 39
- Grafikon 1.3. Tipologija nasilja ⇨ 45
- Grafikon 1.4. Konfliktni (ABC) trougao ⇨ 46
- Grafikon 1.5. Tripartitna podela studija mira ⇨ 47
- Grafikon 1.6. Odlike studija mira ⇨ 53
- Grafikon 2.1. Trajanje sukoba ⇨ 67
- Grafikon 2.2. Model peščanog sata ⇨ 70
- Grafikon 2.3. Maslova piramida potreba ⇨ 81
- Grafikon 2.4. Sukobi po regionima ⇨ 102
- Grafikon 3.1. Hibridizacija mira ⇨ 175
- Grafikon 4.1. Lorencova kriva ⇨ 198
- Grafikon 4.2. Bruto društvena sreća ⇨ 209

SPISAK TABELA

- Tabela 1.1. Metodološki pristupi izučavanju mira ⇨ 33
- Tabela 1.2. Baze oružanih sukoba ⇨ 55
- Tabela 1.3. Uticaj naučnih disciplina na studije mira ⇨ 56
- Tabela 2.1. Vrste sukoba po uzrocima ⇨ 88
- Tabela 2.2. Vrste sukoba prema akterima ⇨ 92
- Tabela 2.3. Zone rata i mira ⇨ 99
- Tabela 3.1. Polja delovanja UN ⇨ 145
- Tabela 3.2. Postizanje mira ⇨ 149
- Tabela 3.3. Aktivne UN misije održanja mira ⇨ 154
- Tabela 3.4. Izgradnja mira ⇨ 158
- Tabela 4.1. Teorije razvoja ⇨ 186
- Tabela 4.2. Baze razvoja ⇨ 210

SPISAK VINJETA

- Vinjeta 1.1. Svetski obaveštajni centri ⇨ 43
- Vinjeta 1.2. Merenje samoodrživog mira ⇨ 51
- Vinjeta 1.3. Prirodne nauke i studije mira ⇨ 58
- Vinjeta 2.1. Jagma za Afrikom ⇨ 93

- Vinjeta 2.2. Rat protiv globalnog terorizma ⇨ 97
- Vinjeta 2.3. Industrija humanitarizma ⇨ 104
- Vinjeta 2.4. Deca vojnici ⇨ 107
- Vinjeta 3.1. Pacifikacija ⇨ 132
- Vinjeta 3.2. Pobjede mirovnih pokreta ⇨ 138
- Vinjeta 3.3. Odgovornost za zaštitu ⇨ 151
- Vinjeta 3.4. Industrija mira ⇨ 155
- Vinjeta 3.5. Komisija za istinu i pomirenje u JAR ⇨ 162
- Vinjeta 3.6. Visoki predstavnik u BiH ⇨ 172
- Vinjeta 4.1. Pozicionalnost istraživača ⇨ 183
- Vinjeta 4.2. Indeks neuspelih država ⇨ 184
- Vinjeta 4.3. Bono efekat ⇨ 206

SPISAK SLIKA

- Slika 2.1. Oružani sukobi u svetu u 2019. ⇨ 69
- Slika 2.2. Nuklearno naoružanje ⇨ 110
- Slika 4.1. Nejednakost u Latinskoj Americi ⇨ 200

čemu će biti ukazano na razliku između globalnih (totalnih), regionalnih i međudržavnih sukoba. Na kraju, biće izložene neke od novih tipologija sukoba koje su nastale sa krajem Hladnog rata, usložnjavanjem konteksta u kojem se sukobi odigravaju, kao i povećanjem broja aktera koji su u mogućnosti da izazovu centralne vlasti, da započnu neprijateljstva i ostvare određene dobiti iz ovakvog delovanja.

2.3.1. Vrste sukoba po uzrocima

Podela sukoba prema uzrocima je veoma važna s obzirom na to da ukazuje na nekompatibilnosti koje su prisutne u sukobu. One predstavljaju koren tzv. drveta sukoba iz koga se generišu motivi, percepcije i stavovi koji naknadno mogu dovesti do nasilnog ponašanja. Ovakvi stavovi se najčešće stvaraju u dužem vremenskom periodu, dok okidač za početak sukoba može biti jedan konkretan događaj koji, po svojoj prirodi, nije nužno ozbiljan, ali može izneti na svetlost dana sva nezadovoljstva koja su se stvarala dugi niz godina ili decenija. Jedan ovakav primer je Tunis (a nakon toga i cela severna Afrika i delovi Bliskog istoka) gde je samopovređivanje jednog uličnog prodavca dovelo do serije protesta koji su postali poznati kao „Arapsko proleće”, koji su doveli do smene režima u državama kao što su Tunis i Egipat, ali i do započinjanja oružanog sukoba u Siriji 2011. godine, koji traje do danas i koji je, do sada, odneo više stotina hiljada života.

Jedan sukob, pogotovu ako je dugotrajan, može imati više osa sukoba. Takvi sukobi su Izraelsko-palestinski ili sukob u Sudanu gde je trajanje neprijateljstva uslovalo usložnjavanje procesa i povećanje broja aktera. Upravo zbog toga, ovakvi sukobi se ne mogu svesti na samo jedno pitanje već iziskuju holistički pristup koji će obuhvatiti rešavanje svih ili barem većinu spornih pitanja. S druge strane, veliki broj sukoba ima jednu osnovnu liniju koja se može uzeti kao generativna sila nasilja. Uopšteno gledajući, ona se može ticati identitetskih pitanja, pristupa centralnoj vlasti ili ekonomskim i političkim koristima koje mogu proizaći kao rezultat oružanog sukoba (Tabela 2.1).

Tabela 2.1. Vrste sukoba prema uzrocima

Revolucionarno-ideološki sukobi
A. kapitalizam – socijalizam B. diktatura – demokratija C. sekularna – islamska država
Sukob oko identiteta ili teritorije
A. pristup centralnoj vlasti B. autonomija C. secesija
Frakcijski sukobi
A. politička moć B. ekonomski resursi

Revolucionarno-ideološki sukobi se tiču menjanja prirode države, tj. osnova na kojima su ona i njene institucije postavljene. Iako se smatralo da su kraj Hladnog rata i pobjeda Zapada doveli do kraja istorije²²² gde je liberalno i kapitalističko viđenje sveta i ekonomije odnelo prevlast, stvari su ipak malo složenije od toga. Neosporno je da su slom SSSR i socijalističkog projekta doveli do bitno umanjene važnosti koje ideologija ima u započinjanju sukoba, ali svakako nisu doveli do njenog nestanka. To se posebno odnosi za zemlje Globalnog juga gde su siromaštvo i nejednakosti i dalje prisutne i veoma izražene (Deo 4), što predstavlja veoma plodno tlo za pokrete koji se zalažu za promenu političkih režima i uspostavljanje socijalno pravednijih sistema. Primeri Nepala, gde su maoistički pobunjenici započeli oružanu pobunu koja je dovela do ukidanja monarhije 2008. godine, ili pobune Naksalita u Indiji, koja je u toku, pokazuju da ideologija i dalje ima važno mesto kada je reč o oružanim sukobima. Slično se odnosi i na Filipine ili Mjanmar gde su ovakve vrste sukoba i dalje u toku. Međutim, zbog visoke stope društvene nejednakosti, Latinska Amerika poslednjih decenija predstavlja epicentar ideoloških sukoba, pri čemu su države poput Kube i Nikaragve iskusile i promenu političkog sistema kao posledicu pobjede pobunjenika u sukobu sa centralnim vlastima. Verovatno najpoznatiji primer jeste Kolumbija, gde je tokom sukoba koji je trajao preko šest decenija bilo uključeno više marksističkih gerilskih pokreta koji su kontrolisali veliki deo njene teritorije i gde je tek pre nekoliko godina (2016) potpisan mirovni sporazum.

²²² Fukuyama 1992.

Kada je u pitanju osa diktatura – demokratija ona je veoma upitna. Razlog za to je što se, po pravilu, obe strane (vlada i pobunjenici) predstavljaju kao nosioci demokratskih vrednosti. Pobunjenici se uvek predstavljaju (ili bivaju predstavljeni) kao borci za demokratiju koji se bore protiv autokratskog režima. Već spomenuti primer Sirije je upravo jedan takav sukob gde je glavna osa upravo kreirana na liniji demokratska opozicija – represivni režim Bašara el Asada. S druge strane, kada su u pitanju vlasti, one, po pravilu, svaku pobunu određuju kao napad na demokratske vrednosti zbog čega se upuštaju u oružani sukob zarad odbrane takvih vrednosti. Skorašnji sukobi u Libiji i Egiptu pokazatelj su kako vlasti mogu koristiti „demokratsku kartu” u svoju korist. Takođe, posthladnoratovski intervencionizam je skoro uvek inspirisan uvođenjem demokratije i zaštite ljudskih prava.²²³ Tu se posebno ističu Sjedinjene Američke Države koje svoje vojne poduhvate isključivo određuju u ovim terminima. Intervencije u Iraku 1990. i 2003. godine, kao i bombardovanje SR Jugoslavije 1999. godine imale su ovakav prizvuk. Predsednik SAD Džordž Buš mlađi je otišao toliko daleko da je određene države (Irak, Iran i Severnu Koreju) opisao kao „osovine zla”, pri čemu je gušenje sloboda jedna od osnovnih odlika ovih država. Navedena kategorizacija je poslužila za naknadne intervencije na Bliskom istoku. Na kraju, trebalo bi napomenuti da problem predstavlja činjenica da skoro svaka država predstavlja sebe kao demokratsku. Pri tome, merenja demokratije, poput onog koje vrši Ekonomska obaveštajna jedinica (engl. *Economist Intelligence Unit*) kroz Demokratski indeks, pokazuju da se države poput Filipina, Indonezije ili Šri Lanke karakterišu kao demokratske iako su u istim prisutni oružani sukobi na navedenoj osi. Zbog navedenog, trebalo bi zadržati opreznost kada strane u sukobu svoje karte polažu na ovaj argument.

U određenim slučajevima pobunjenici teže promeni prirode države gde se sekularni karakter menja religijskim. Iako se ovakvi sukobi ne smeju opisivati hantinktovskim rečnikom²²⁴, činjenica jeste da se, u savremenom svetu, ovakva promena desila, do sada, jedino u muslimanskim državama. Revolucija u Iranu iz 1979. godine, kada je svrgnut šah Reza Pahvali, dovela je do uspostavljanja islamske republike, što predstavlja diskontinuitet sa periodom monarhije pre toga. Takođe, dolazak Talibana na vlast u Avganistanu 1996. godine označio je stvaranje islamskog emirata koji se zasnivao na strogom tumačenju Kurana i islamskog zakonodavstva. Verovatno najveći „uspeh” je ostvarila Islamska država koja je, u periodu od nekoliko godina, između 2014. i 2018, osnovala kalifat na velikom delu teritorije Iraka i Sirije. Pored navedenih, postoje i drugi pokušaji stvaranja islamskih država poput kavkaskog emirata u Ruskoj Federaciji ili u Somaliji.

²²³ Duzinas 2009.

²²⁴ Hantington 2000.

U svojoj osnovi, sukobi oko identiteta i/ili teritorije predstavljaju sukob između centralnih vlasti i manjinskih grupa u državi (etničke, kulturne ili neke druge) koje su nezadovoljne svojim stepenom predstavljenosti u centralnim i lokalnim institucijama. Ukoliko se problem nedovoljne zastupljenosti ili stepena prava ne uspe rešiti mirnim putem manjinske grupe započinju borbu za svoja prava oružanim putem. S tim da su u pojedinim slučajevima prisutna sva tri zahteva (pristup vlasti, autonomija i secesija) u različitim vremenskim periodima, najčešće kao novi, povišeni, zahtevi manjinskih grupa koje su nezadovoljne neispunjavanjem prethodno dogovorenih sporazuma. Paradigmatični primer je Sudan gde je crnačko, pretežno hrišćansko, stanovništvo bilo nezadovoljno svojim položajem u odnosu na većinsko arapsko stanovništvo koje je islamske veroispovesti. Pobunjenici su svoje zahteve vremenom uvećavali, što je dovelo do dva višedecenijska građanska rata, a za krajnju posledicu imalo stvaranje države Južni Sudan. Veći pristup centrima odlučivanja je početna tačka koja, ukoliko se adresira na pravovremen način, može zaustaviti dalju eskalaciju sukoba. Primeri opozicije u Mjanmaru, predvođene Aung San Su Ki, ili albanske zajednice u Severnoj Makedoniji dva su slučaja sa različitim ishodima. Veći stepen autonomije je glavni zahtev manjinskih grupa koje traže slobodu da samostalno uređuju pitanja koja se njih tiču. Položaj Tamilaca na Šri Lanci, muslimana u Indiji (Kašmir) ili Indoneziji (Aće) i neuspeh centralnih vlasti da adekvatno odgovori na ovakve zahteve bili su povod za započinjanje oružanih sukoba u ovim zemljama. Krajnji korak predstavlja secesija gde manjinske grupe više ne traže veći stepen prava već izdvajanje u poseban entitet, tj. državu. Nažalost, ovakvi sukobi imaju neretko produženo trajanje i sa sobom nose i veliki broj žrtava s obzirom na to da države nisu spremne da izađu u susret ovakvim zahtevima. Pokušaj izdvajanja Bijafre od Nigerije ili nastanak Južnog Sudana takvi su primeri. Slično se odnosi i na Istočni Timor, sukob oko Nagorno Karabaha između Jermenije i Azerbejdžana ili nespešan pokušaj odvajanja Čečenije od Ruske Federacije.²²⁵

Na kraju, trebalo bi ukazati i na oružane sukobe koji u svojoj osnovi nemaju tzv. više ciljeve poput onih revolucionarnih ili identitetskih. U osnovi ovakvih sukobljavanja je mogućnost uvećanja ekonomskog bogatstva kroz političku ekonomiju rata ili sticanje političke (nad)moći. Ovakvi sukobi su veoma bliski onome što Kolijer naziva pohlepnim sukobima²²⁶ gde mogućnost ekonomske dobiti zauzima primarno mesto u motivaciji započinjanja nasilja (Poglavlje 2.3.4). Sukobi u zapadnoj Africi, koji su bili najintenzivniji tokom devete decenije 20. veka, uzimaju se kao primer za ovakvu vrstu sukoba. To se posebno odnosi na Sijera Leone i Liberiju, gde je profitiranje od prodaje dijamanta (tzv. krvavi dijamanti) sa teritorija koje su pojedine grupe kontrolisale bio glavni faktor u dužini trajanja sukoba. Slična situacija je i sa DR Kongom,

²²⁵ Pavković i Radan 2008.

²²⁶ Collier and Hoefler 2004.

gde je nakon svrgavanja Mobutu Sese Sekoa došlo do fragmentacije političke moći, pri čemu su gospodari rata (engl. *lords of war*) dobili nesmetan pristup ekonomskim resursima u ovoj zemlji.

Iz svega što je ovde navedeno jasno je da su revolucionarno-ideološki sukobi usmereni ka menjanju prirode državnog sistema, da identitetski sukobi utiču na integritet državnog sistema, dok frakcijski predstavljaju borbu oko dela državnog sistema. U svim ovim podelama učestvuju određeni akteri kojima je posvećeno sledeće poglavlje.

2.3.2. *Vrste sukoba po akterima*

Singer i Smol²²⁷ su prvobitnu podelu napravili praveći razliku između međudržavnih i građanskih ratova, pri čemu su u prvu grupu spadali sukobi između država, ali i vansistemski sukobi koji su podrazumevali sukob između država i političkih entiteta koji nisu imali status države. Pri tome, razlika između kolonijalnih i imperijalnih sukoba je u tome što prvi nisu imali status nezavisnosti već su isti pokušavali da ostvare (kao što je to bio slučaj u Alžiru, Kamerunu ili Burmi), dok su imperijalni sukobi bili između već nezavisnih političkih entiteta i država koje su takav njihov status pokušavali da ospore (poput Zapadne Sahare). S druge strane, građanski rat je sukob između centralnih vlasti i jednog ili više političkih entiteta, unutar granica jedne države, gde je minimum broj žrtava godišnje 1.000 i gde su obe strane u mogućnosti da nanesu gubitke drugoj strani.

Trebalo bi imati u vidu da je ova podela nastala ranih sedamdesetih godina 20. veka, kada je period dekolonijalizacije bio na vrhuncu, što je značilo da su se brojni oslobodilački pokreti u Africi i Aziji borili za nezavisnost svojih država. Upravo zbog toga važnost vansistemskih sukoba je bila veoma velika. Takođe, to je bio period Hladnog rata kada su se dve supersile sukobljavale ne direktno već podržavajući razne vlade ili političke entitete u zemljama Globalnoj juga. Ovakvi proksi ratovi (engl. *proxy wars*) usložnili su situaciju jer su brojni državni i nedržavni akteri bili prisutni u trećim državama, podržavajući određene strane u sukobu, težeći time da ostvare ne samo njihovu samostalnost ili nezavisnost već i sopstvene geopolitičke i geostrateške interese.

²²⁷ Sarkee and Wayman 2010, 41–48.

Tabela 2.2. Vrste sukoba prema akterima

Tradicionalna podela	Proširena podela
Međunarodni sukobi A. sukobi između država B. vansistemske sukobi 1. kolonijalni 2. imperijalni	Sukobi između država
	Vansistemske sukobi A. sukob sa kolonijom B. imperijalni sukob
Civilni ratovi	Sukobi unutar država A. Civilni sukobi 1. kontrola centralne vlasti 2. nekompatibilnost lokalnog karaktera B. Regionalno-unutrašnji C. Međugrupni
	Nedržavni sukobi A. na nedržavnoj granici B. između državnih granica

Izvor: Sarkees and Wayman 2010

Kraj Hladnog rata, raspad jedne od supersila i njenog političkog bloka, proces globalizacije, kao i povećanje broja nedržavnih aktera koji su proizašli iz toga usloveli su potrebu da se podela sukoba redefiniše. Postalo je jasno da je neophodno uvesti nove kategorije koje će na bolji način opisati novonastalu realnost koja je sada bila oličena u povećanoj trgovini oružja i nastanku privatnih vojski, trgovini narkoticima, masovnim migracijama, povećanoj moći multinacionalnih korporacija, propustljivosti granica za ilegalnu trgovinu, kao i uvećanim značajem nedržavnih aktera, od lokalnog do globalnog nivoa, koji zauzimaju važno mesto u političkoj ekonomiji rata.

U ovakvim okolnostima, sukobi između država i vansistemske sukobi gube na svom značaju. Broj međudržavnih sukoba se sveo na minimum, s tim što poslednjih godina taj broj ne prelazi desetak sukoba u bilo kom trenutku (Poglavlje 2.3.3). Međutim, značaj sukoba unutar država bitno je porastao. To se posebno odnosi na Afriku, gde je kraj Hladnog rata doveo do kraha državnog autoriteta²²⁸ i potpunog nedostatka legitimiteta centralnih vlasti. Uz to, veštačko prekrajanje granica od strane evropskih kolonizatora, prisutno još od Berlinskog kongresa 1884. godine kada je iscrtna mapa današnje Afrike, dodatno je uticalo da se broj unutrašnjih sukoba drastično poveća u kratkom vremenskom periodu (Vinjeta 2.1).

²²⁸ Herbst 2004.

U skladu s tim, nova podela je razvila tipologizaciju sukoba unutar država, pri čemu su dodati regionalno-unutrašnji i međugrupni sukobi. Prva grupa podrazumeva da je jedna strana lokalna ili regionalna vlast dok je nasuprot nje nedržavni akter. S druge strane, međugrupni sukobi su oni gde vlast (bilo koji od njenih nivoa) nije jedna od zaraćenih strana. Ova grupa posebno je važna u posthladnoratovskom periodu i velikim delom se poklapa sa onim što je u prethodnom poglavlju definisano kao frakcioni sukob koji se odvija na delu teritorije jedne države i gde je osnovna odlika prisustvo ratne ekonomije i profiterstva kao mogućeg okidača ili faktora koji održava sukob. Pojedini od sukoba u Nigeriji ili Somaliji upravo su okarakterisani učešćem ovakvih aktera.

Na kraju, nova podela je dodatno razradila delovanje nedržavnih aktera uvodeći još dva tipa, pri čemu jedan tip označava sukobe između nedržavnih aktera na nedržavnim teritorijama koje su u protodržavnoj fazi ili su određene vrste autonomnih entiteta, dok drugi tip opisuje sukobe između nedržavnih aktera i to između državnih granica. Drugi tip je posebno važan jer odražava stanje stvari u regionima kao što su Velika jezera gde su sukobi u Ruandi, DR Kongo i Ugandi imali upravo ovakva obeležja.

Proširena tipologija ukazuje na promenu prirode ratovanja koja se desila nakon kraja Hladnog rata gde je došlo do promene važnosti aktera, pri čemu lokalni akteri zadobijaju ključno mesto u razumevanju dinamike složenosti savremenih sukoba. Istovremeno, dolazi i do promene nivoa ratovanja, s dominantnog međunarodnog na državni i lokalni nivo, a kontinenti Afrike i Azije postaju epicentar sukoba krajem 20. i početkom 21. veka. Sledeće poglavlje se bavi ovim pitanjem i ukazuje na odlike sukoba, zavisno od nivoa na kojem se oni dešavaju.

Vinjeta 2.1. Jagma za Afrikom

Berlinski kongres, održan 1884. godine, smatrao se ključnim događajem za današnji izgled afričkog kontinenta, kao i vrhuncem tzv. jagme za Afrikom koja označava kolonijalno osvajanje i podelu ovog kontinenta od strane evropskih država. Tokom navedenog kongresa, kolonijalne sile odredile su međusobne granice, koje su nakon dekolonijalizacije postale i međudržavne granice u Africi. Tom prilikom podeljen je celokupni kontinent osim prostora današnje Etiopije i Liberije. DR Kongo postao je lično vlasništvo belgijskog kralja Leopolda II. Stvarajući veštačke granice, evropske države su podelile plemena koja su do tada živela na jednom prostoru. Negativan uticaj ovakve politike postao je očigledan nakon Hladnog rata kada su sada etnički heterogene i veštački stvorene države doživele značajan porast međugrupnog nasilja. Sukobi su bili najprisutniji u bivšim belgijskim kolonijama Ruandi i Burundiju gde je kolonizator napravio podelu između Tutsa i Hutua, zasnovanu na fizičkim karakteristikama pojedinaca. U sukobima u ovim državama ubijeno je preko milion ljudi.

Više o ovoj temi: Achebe 1996; Lindqvist 1997; Pakenham 1992.

2.3.3. Vrste sukoba po teritoriji koju obuhvataju

Kada je reč o ovoj tipologiji sukobi se dele na globalne, regionalne, međudržavne i sukobe unutar država. Naravno, kao i druge podele i ova je uslovna imajući u vidu da brojni faktori utiču na opseg i tok sukoba. Takođe, nasilje koje se dešava unutar određenog prostora nije izolovano od međunarodnog konteksta i ne dešava se u vakuumu. Zbog toga neretko dolazi do uticaja spoljašnjih aktera koji mogu da promene prirodu, ali i opseg sukoba koji se odigrava. I pored toga, ovakva podela daje okvir za razumevanje na koji način se sukobi prostiru i kako njihova dinamika utiče na strane u sukobu i njihovo okruženje.

Globalni ili totalni oružani sukobi su Prvi i Drugi svetski rat, mada pojedini autori smatraju da i Hladni rat ima slične odlike zbog čega se može uvrstiti u ovu kategoriju.²²⁹ Dva svetska rata se smatraju globalnim sukobima iz nekoliko razloga. Kao prvo, zbog teritorije koje su obuhvatili, kao i broja žrtava. Prvi svetski rat je obuhvatio 32 države i kao posledicu imao 20.000.000 žrtava, dok je Drugi svetski rat uključio veći broj država, bio još razorniji i doveo do 60.000.000 civilnih i vojnih žrtava.²³⁰ Iako je kroz istoriju bilo primera sukoba koji su obuhvatili velike delove ili cele kontinente (poput tridesetogodišnjeg rata u Evropi), ova dva sukoba su jedina koja su obuhvatila istovremenu borbu na više kontinenata, kao i pomorsku i vazдушnu borbu u svim delovima sveta. Kolokvijalno rečeno, ovi ratovi su obuhvatili celo čovečanstvo i bili usmereni protiv celog čovečanstva.

Istovremeno, razvoj tehnologije u 20. veku doveo je i do ubrzanog razvoja oružja, što je imalo za posledicu veću razornost sukoba. Dva rata su videli uvođenje tenkova i podmornica kao neizostavnog vojnog arsenala koji su velikim delom i presudili ishod sukoba, pogotovu kada su u pitanju podmornice koje su postale ključne za kontrolu morskih puteva i vojnog i civilnog tranzita koji se odvijao na morima.²³¹ Zajedno sa upotrebom kopnenog i pomorskog oružja intenzivno se koristilo i vazdušno naoružanje. Takav način ratovanja doveo je i do tzv. tepih bombardovanja gde su uništavani čitavi gradovi. Poznati su primeri Roterdama i Koventrija, s jedne, i Drezdena i Tokija, s druge strane, koji su u potpunosti uništeni u vojnim napadima nemačkih i savezničkih snaga u periodu između 1940. i 1945. godine. Razvoj naoružanja neumitno je doveo i do korišćenja oružja za masovno uništenje. Prvi svetski rat se naziva ratom hemičara zbog sveopšte upotrebe hemijskog oružja, koje je dovelo do 1.300.000 žrtava, koje je korišćeno i pored zabrane koja je uvedena Haškim konvencijama iz 1899. i 1907. godine.²³² Drugi svetski rat je

²²⁹ Vestad 2008.

²³⁰ WWII Museum 2020.

²³¹ Symonds 2018.

²³² Fitzgerald 2008.

drastičniji primer jer je, po prvi put u ljudskoj istoriji, korišćeno atomsko naoružanje. Sjedinjene Američke Države su 1945. godine bombardovale Hirošimu i Nagasaki, koristeći upravo ovakvu vrstu oružja, iako je predaja Japana bila skoro izvesna. Mali dečak i Debeli dečak (nazivi dve atomske bombe) bačene su 6. i 9. avgusta 1945. godine, što je dovelo do potpunog uništenja ova dva japanska grada. Zbog sveopšteg uništenja teško je proceniti konačan broj žrtava, ali smatra se da je u američkom bombardovanju poginulo oko 150.000 ljudi u Hirošimi i oko 75.000 u Nagasakiju.²³³ U razvoju atomskog oružja učestvovali su i brojni naučnici, poput Džozefa Rotblata, koji su nakon okončanja Drugog svetskog rata postali glavni protivnici ovakve vrste oružja (Vinjeta 1.3).

Uništavanje gradova je praćeno uništavanjem spomenika kulture kao što su katedrale u Koventriju i Drezdenu, univerzitetske biblioteke u Lajdenu ili Starog grada u Varšavi. Međutim, vrhunac destruktivnosti Drugog svetskog rata predstavlja pokušaj istrebljenja Jevreja od strane Nemačke i njenih saveznika. Holokaust je predstavljao organizovano i sistemsko eliminisanje pripadnika jevrejske zajednice koji je kulminirao stvaranjem sistema koncentracionih logora koji su služili u ovu svrhu. Procenjuje se da je tokom Drugog svetskog rata ubijeno preko 6.000.000 Jevreja²³⁴, od čega je skoro 2.000.000 ubijeno u koncentracionim logorima Aušvic, Birkenau i Treblinka.²³⁵ Pored jevrejske zajednice, u logorima su u velikom broju stradali pripadnici poljske (1.800.000), romske (250.000) i srpske zajednice (312.000). Pored njih, koncentracioni logori su bili namenjeni i ljudima sa invaliditetom, kao i homoseksualcima, sve kao pokušaj stvaranja čiste arijevske države koja bi bila oslobođena „inferiornih” rasa.

Iako je broj vojnih i civilnih žrtava u periodu od 1945. godine do danas premašio brojku dostignutu tokom ovih ratova ostaje činjenica da dva svetska rata predstavljaju uništenje ljudskog i materijalnog kapitala nezapamćenog u istoriji. Masovnost i destruktivnost ovakvih poduhvata ukazuje da se ova dva rata ne mogu objasniti samo kao anomalija u istorijskom trendu smanjenja nasilja²³⁶ već moraju biti posmatrani kao fenomeni koji su 20. vek odredili kao vek nasilja.

Poput Prvog i Drugog svetskog rata, Hladni rat je teritorijalno obuhvatio ceo svet. Međutim, za razliku od prethodna dva, u ovoj vrsti sukoba nije došlo do direktnog sučeljavanja dve supersile. Glavna karakteristika perioda između pete i kraja osme decenije 20. veka bio je ratovanje putem proksija, tj. podržavanjem jedne od strana u građanskim ili međudržavnim sukobima na periferiji, tj. na današnjem Globalnom jugu. Građanski ratovi u

²³³ Children of the Atomic Bomb 2007.

²³⁴ Dawidowicz 1986.

²³⁵ US Holocaust Museum 2019.

²³⁶ Pinker 2011.

Angoli i Mozambiku, sukob Eritreje i Etiopije oko nezavisnosti prve, ratovi u Kambodži i Vijetnamu ili okupacija Avganistana od strane SSSR neki su od primera sukoba gde su SAD i SSSR, zajedno sa svojim saveznicima, podržavali jednu od strana u sukobu i time izmeštali sukobljavanje u udaljenije delove sveta. Svakako najozbiljniji događaj tokom Hladnog rata bio je izmeštanje sovjetskih nuklearnih raketa na Kubu 1962. godine, što je dovelo dve supersile na ivicu sukoba koji je rešen povlačenjem raketa.²³⁷ Pored toga, Hladni rat je okarakterisan neprestanom trkom u naoružanju koja je trajanja do samog kraja. Velika ulaganja u razvoj tehnologije imala su i određene pozitivne efekte, poput razvoja svemirskog programa u civilne svrhe, ali su mahom iscrpljivala državne resurse i onemogućavala ulaganja u oblasti gde je to stvarno bilo potrebno. To se posebno odnosi na SSSR koji je na vrhuncu izdvajao čak 20% BDP u vojne svrhe²³⁸, što je velikim delom i uzrokovalo strukturnu krizu koja je dovela do sloma države i neumitnog kraja Hladnog rata.

Sve vreme trajanja Hladnog rata bio je prisutan strah od neprijatelja koji je posmatran kao najveća pretnja po opstanak. Strah nije bio prisutan samo kod stanovnika SAD i SSSR već i kod njihovih saveznika, čime se stvarao blokovski identitet koji je insistirao na „sa nama ili protiv nas” logici. Stvaranje Pokreta nesvrstanih bio je upravo pokušaj izbegavanja ovakve podele i svrstavanja na stranu jedne od supersila, s tim što je on bio samo delimično uspešan.²³⁹ Blokovski identitet održavan je propagandnim sredstvima koja su bila razvijana s obe strane. Svaki aspekt dnevnog života postao je mogućnost za takmičenje i promociju svojih vrednosti. Oblasti poput umetnosti ili sporta postale su posebno važne jer se u direktnom sučeljavanju sa protivnikom mogla dokazati superiornost. Vremenom su Sjedinjene Američke Države ostvarile premoć, ulažući znatna sredstva i trud u promovisanje svojih vrednosti, čineći to kroz popularnu umetnost kao što su film, televizija i muzika. Holivud, Dizni, džez i rok muzika postale su vremenom jedno od glavnih oružja SAD kojim su uspevali da „osvoje umove i srca” stanovnika sa druge strane gvozdene zavese.²⁴⁰

Jasno je da Hladni rat predstavlja samo floskulu koja označava nesukobljavanje velikih sila, ali u bitnoj meri zanemaruje činjenicu da su se oružani sukobi dešavali na drugim tačkama, uz učešće SAD i SSSR. Time je Hladni rat zadobio globalne karakteristike čime je, na neki način, sukob koji je započet 1939. nastavljen sve do 1989. godine i pada SSSR.

²³⁷ Gaddis 1997.

²³⁸ Kenedi 2003.

²³⁹ Subotić and Vučetić 2019.

²⁴⁰ Vučetić 2012.

Zadatak

Potražite snimke koncerta *Monsters of Rock* popularnih rok i metal bendova sa zapadne strane Gvozdene zavese (poput Metalike, AC/DC ili Pantere) u Moskvi 1991. godine. Procenite da li je „osvajanje srca i umova“ moglo imati uticaja na tok i završetak Hladnog rata.

Vinjeta 2.2. Rat protiv globalnog terorizma

Nakon napada na Svetski trgovinski centar u Njujorku 11. septembra 2001. godine, predsednik Sjedinjenih Američkih Država, Džordž Buš mlađi, započeo je globalni rat protiv terorizma (engl. *Global War on Terror*), a prvenstveno protiv Al Kaide koja je bila odgovorna za napade. Imajući u vidu prirodu globalnog terorizma koji nije vezan za pojedinačnu državu ili teritoriju, organizovanost pripadnika terorističkih organizacija u globalnu mrežu koja je u mogućnosti da se infiltrira u većinu država (tzv. ćelije spavači), kao i upotrebu savremenog i razornog oružja, rat je trebalo da bude neograničen kada je u pitanju teritorija na kojoj se vodi, kao i njegovo vremensko trajanje. Po samom Bušu, rat je trebalo da traje dok se ne pronađe i zaustavi svaka teroristička organizacija sa mogućim globalnim domašajem. Rat protiv globalnog terorizma doveo je do intervencije u Avganistanu 2001. godine i zbacivanja Talibana koji su pružali utočište Al Kaidi, nakon čega je usledila intervencije u Iraku 2003. godine i promena režima Sadama Huseina koji je optužen da poseduje oružje za masovno uništenje. Rat protiv globalnog terorizma je u različitim oblicima nastavljen u Siriji, Pakistanu, regionu Sahel u Africi, rogu Afrike, Filipinima, Jemenu i drugde. Tokom svog trajanja rat je zadobio brojne kritike koje se, između ostalog, tiču nezakonitog i višegodišnjeg držanja osumnjičenih u američkoj bazi Gvantanamo na Kubi; postojanju tajnih lokacija za ispitivanje koje su bile postavljene širom sveta, uključujući i Istočnu Evropu; mučenja zatvorenika u zatvorima kao što su Abu Graib u Iraku; i nezakonitim praćenjem i prisluškivanjem osumnjičenih za učestvovanje ili pomaganje terorizma.

Više o ratu protiv globalnog terorizma: Burke 2004; Jackson 2005.

Takođe je korisno pogledati film Standardne operativne procedure (engl. *Standard Operating Procedures*), iz 2008. godine, reditelja Erola Morisa.

Jedna stepenica niže dovodi do prepoznavanja regionalnih sukoba koji predstavljaju više povezanih sukoba u jednom regionu. U ovom kontekstu, sukobi koji se dešavaju u više država jednog regiona imaju zajedničke aktere i uzroke sukoba koji se u velikoj meri podudaraju i poklapaju. Upravo zbog toga, nastanak oružanog sukoba u jednoj državi može dovesti do započinjanja sukoba u drugoj, kao i što završetak neprijateljstva može označiti postizanje regionalnog mira. Valerstin ovakve sukobe naziva regionalnim kompleksima sukoba i prepozna je čak 16 kompleksa koji čine veliki deo ukupnog broja oružanih

sukoba.²⁴¹ Po njegovom viđenju, ovakvi kompleksi sukoba prisutni su u jugoistočnoj Evropi (danas se koristi politički termin Zapadni Balkan), Kavkazu, Bliskom istoku, Persijskom zalivu, centralnoj Africi, rogu Afrike, zapadnoj Africi, Sahelu, jugoistočnoj i centralnoj Aziji i centralnoj Americi.

Uzajamnost i međupovezanost regionalnih sukoba dovodi do potrebe da se oni posmatraju kao jedan sukob kome se tako mora prići i prilikom njihovog rešavanja. Sam Valerstin smatra da se oni mogu rešavati na tri načina: (1) sukob po sukob, (2) rešavanje glavnog sukoba i (3) sveobuhvatan pristup.

Rešavanje jednog po jednog sukoba je način koji preferiraju jače države koje time zadržavaju premoć u pregovorima, kao i na samom terenu. Primer takve države je Izrael koji je od svog osnivanja 1948. godine u sukobu sa arapskim državama. Oružani sukobi iz 1948. i 1956. godine, Šestodnevni rat (1967) kao i Jom Kipur rat iz 1973. godine uslovili su da Izrael znatno uveća svoju teritoriju i poboljša svoju poziciju u odnosu na neprijatelje, pre svega Egipat, Jordan i Siriju. Upravo zbog toga, Izrael je pristupio separatnom potpisivanju mirovnih sporazuma sa Egiptom u Kemp Dejvidu (1978), sa Palestinskom oslobodilačkom organizacijom u Oslu (1993. i 1995. godine) i Jordanom (1994), što mu je omogućilo da održi preimućstvo stečeno u direktnom sukobu sa ovim državama. Imajući u vidu da je pozicija ove države, sa svakim novim mirovnim sporazumom, dodatno pojačana ne bi trebalo očekivati da se preostala otvorena pitanja reše na drugačiji način.

Drugi pristup podrazumeva da se prepozna centralni sukob čije bi rešavanje dovelo do svojevrsnog domino efekta koje bi za sobom donelo i rešavanje sukoba u preostalim sukobima u regionu. Jedan takav primer se nalazi u regionu Velikih jezera gde je sukob unutar DR Konga u sebe uvukao 8 država i preko 20 pobunjeničkih pokreta i organizacija koje su, svaka na svoj način, težili ostvarivanju interesa u DR Kongu i okolnim državama. U ovom slučaju dodatni problem predstavljale su veštačke granice ne samo u DR Kongu već i ostalim državama regiona (poput Ruande, Burundija, Ugande) čime su plemenske, etničke i kulturne podele presečene državnim granicama.²⁴² Sukob je trajao od 1998. do 2003. godine, a prekretnicu predstavlja dogovor o političkoj tranziciji unutar DR Konga koji je postignut 2002. Politička tranzicija je predstavljala ključnu tačku sporenja ne samo unutar države već i u odnosu sa susednim državama i kada je ona sprovedena došlo je do postepenog rešavanja ostalih spornih pitanja i povlačenja stranih trupa, pre svega onih iz Ruande, iz DR Konga, što je dovelo do normalizacije situacije u regionu.

Na kraju, sukobi u centralnoj Americi su imali drugačiji ishod. Naime, ovaj region bio je obeležen nizom sukoba u Gvatemali (1960–1996), El Salvadoru (1979–1992) i Nikaragvi (1979–1990). Blizina Sjedinjenih Američkih Država, kao i činjenica da je ovaj region bio važno poprište proksi ratova za vreme

²⁴¹ Wallenstein 2011, 210–218.

²⁴² Ćirjaković 2013.

Hladnog rata uslovio je da se SAD nametnu kao akter koji je težio da reši ove sukobe vojnim putem, što se na kraju pokazalo bezuspešno. Regionalni mir je postignut tek kada su latinoameričke države preuzele primat u mirovnim pregovorima. Imajući u vidu istoriju i kontekst ovog regiona, posrednici su prepoznali da uzrok sukoba u svim državama regiona nije ideološka podeljenost već ekonomska zapostavljenost regiona, kao i sveprisutna društvena nejednakost i marginalizacija. Kada su ova pitanja istaknuta u prvi plan, centralno-američke države, i akteri uključeni u sukobe, mogli su da se dogovore oko principa rešavanja svih sukoba u regionu.²⁴³ Eskipulas regionalni mirovni proces nakon toga doveo je do serije mirovnih sporazuma u svakoj od država ponaosob koje su, primenjujući ranije dogovorene regionalne principe, postigle mirovne sporazume i započele političku tranziciju koja je dovela do postepene demokratizacije regiona. O uspešnosti ovakve promene govori i činjenica da su nekadašnji gerilski pokreti vremenom ostvarili političke pobeđe i preuzeli vlast u Nikaragvi, El Salvadoru i Hondurasu.

Prateći logiku konfliktnosti i miroljubivosti regiona Holsti²⁴⁴ je ponudio svoje viđenje regiona koji su, u njegovoj interpretaciji, shvaćeni manje u geografskom smislu, a više kao mreže država koje nisu nužno teritorijalno povezane već imaju visok stepen međusobne interakcije.

Tabela 2.3. Zone rata i mira

<i>Bezbednosne zajednice</i> severna Amerika i zapadna Evropa
<i>Zone mira</i> karijske države, Okeanija i istočna Evropa
<i>Zone ne-rata</i> jugoistočna i istočna Azija i južna Amerika
<i>Zone rata</i> Afrika, zemlje bivšeg SSSR, Bliski istok, centralna Amerika, južna Azija i Balkan

Izvor: Holsti 1996

Po ovakvom tumačenju, bezbednosne zajednice odgovaraju tumačenju Dojča gde se ne predviđa mogućnost izbijanja sukoba između država koje čine ovu zonu. Takođe, države iz ove grupe dele zajedničke vrednosti, norme i institucije, što ih dovodi do toga da sarađuju u oblasti bezbednosti. Slično tome,

²⁴³ Džuverović 2009.

²⁴⁴ Holsti 1996.

zone mira čine države gde je mogućnost sukoba veoma mala i gde se, ukoliko dođe do izbijanja sukoba, nasilje usmerava ka državama van zone, a ne unutar nje. Kao i slučaju bezbednosnih zajednica, i ovde je nezamislivo da dođe do sukoba unutar država koje čine zonu mira. U zonama ne-rata ne dolazi nužno do izbijanja sukoba, ali je sveprisutna trka u naoružanju, bezbednosna dilema sa susednim državama i sporadični akti nasilja koji ne prelaze u nasilje većeg obima. Na kraju, zone rata sačinjene su od država koje priznaju jedne druge, gde postoje diplomatski i ekonomski odnosi, ali to ne sprečava izbijanje sukoba unutar i između država regiona koji su učestali i neretko uslovljeni jedan drugim.

Holstijeva geografska raspodela, imajući u vidu da je nastala pre više od dve decenije, danas deluje anahrono, a u određenim delovima i netačno. Međutim, njegova klasifikacija na četiri zone prema tome da li je rat prihvatljivo ili neprihvatljivo sredstvo komunikacije između država na dobar način oslikava snagu država i njihovih institucija. Na tom tragu, njegove zone mogu se usporediti sa klasifikacijom na jake, stabilne, slabe i neuspele (ili propale) države, pri čemu svaka od ovih odrednica korespondira sa njegovim zonama. I na kraju, ukoliko se pogleda Indeks neuspelih država (Vinjeta 4.2) videće se da se države Afrike i Bliskog istoka nalaze pri dnu liste, da se pri sredini nalaze države Latinske Amerike i jugoistočne Azije, dok na vrhu dominiraju zemlje iz Evrope i severne Amerike. Na sreću, Indeks takođe ukazuje na stabilizaciju koju su države Balkana doživele nakon završetka oružanih sukoba, čime se potvrđuje da Holstijeva klasifikacija nije zadata i nepromenljiva.

Sukobi između državnih granica bili su znatno prisutniji tokom Hladnog rata upravo zbog već objašnjenog ratovanja putem proksi država. Nakon pada SSSR ovakvi oružani sukobi bitno su umanjeni i danas predstavljaju mali deo ukupnog broja oružanih sukoba. Pored završetka hladnoratovskog sukoba nekoliko je drugih razloga opadanja broja sukoba između država. Mek²⁴⁵ navodi da je okončanje procesa dekolonijalizacije bitno uticalo na smanjenje broja sukoba jer je ostvarivanjem nezavisnosti država na Globalnom jugu velikim delom uklonjen uzrok njihovog sukoba sa bivšim kolonijalnim silama. Takođe, međunarodne pravne norme koje se tiču pravila ratovanja dobile su vremenom na sve većoj važnosti. Osnivanje Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu, kao i Međunarodnog krivičnog suda uticale su na donosiocice odluka i učesnike oružanih sukoba prilikom donošenja odluka o započinjanju neprijateljstava, kao i o njihovim postupcima tokom trajanja sukoba. Mogućnost krivičnog gonjenja najviših donosioca odluka, poput onih iz SR Jugoslavije ili Sudana, ukazuju da oni nisu više izuzeti iz razmatranja krivice što, moguće, utiče na buduće odluke drugih odlučilaca koji se nađu u sličnoj situaciji. Međutim, svakako najvažnija promena u odnosu na hladnoratovski period jeste znatno veći angažman Ujedinjenih

²⁴⁵ Mack 2007.

nacija u održanju međunarodnog mira i bezbednosti (Poglavlje 3.4). Od 1990. godine broj misija preventivne diplomatije UN povećan je šest puta, misija održanja mira pet puta, a mirovnih misija četiri puta.²⁴⁶ Najveći značaj UN su dobile u ulozi posrednika koja je poslednjih decenija zauzela, pored misija izgradnje mira, centralno mesto u aktivnostima ove organizacije. Grupe zemalja okupljene u mrežama Prijatelji Generalnog sekretara, kao i specijalni izaslanici GS UN za određeni oružani sukob aktivno su delovali u sprečavanju neprijateljstava i postizanju mirovnih sporova (Tabela 3.2). Kofi Anan (Sirija), Lakdar Brahimi (Sirija), Bil Klinton (Haiti), Seržo Vijera de Melo (Istočni Timor i Irak) samo su neki od političara koji su svojim autoritetom, manje ili više uspešno, pomagali UN u svojstvu mirovnih posrednika.

Pored samih UN i druge međunarodne organizacije, poput Afričke unije, Ekonomske zajednice zapadnoafričkih država ili Organizacije američkih država, delovale su kao posrednici u sukobima. Istovremeno, proces globalizacije uticao je na važnost nedržavnih aktera čime su organizacije civilnog društva, poput Inicijative za krizni menadžment ili Karter centar (bivšeg predsednika SAD Džimija Kartera), zadobile važnu ulogu u procesu mirovnog pregovaranja.²⁴⁷ Istovremeno, određene zemlje su svojim spoljnopoličkim aktivnostima izgradile ugled nepristrasnih pregovarača čime su zadobile pažnju sukobljenih strana. U tom smislu, najaktivnija je Norveška uz čije posredovanje je postignut Oslo mirovni sporazum između Izraela i PLO 1993. i 1995. godine. Istovremeno, Norveška je bila uspešan posrednik u okončanju sukoba u Maliju (1995) i skorije u Kolumbiji, gde je posle šest decenija građanskog rata potpisan mirovni sporazum između kolumbijske vlade i najvećeg gerilskog pokreta Revolucionarne oružane snage Kolumbije. I pored velikog uspeha kao posrednik, Norveška je imala i ne tako uspešnu ulogu u sukobima na Šri Lanci i Filipinima.²⁴⁸ Pored Norveške, i Švajcarska je aktivna na polju posredovanja i uz njenu pomoć okončani su sukobi u Burundiju, Indoneziji, Nepal u i Sudanu.²⁴⁹

Iako je broj sukoba između država nakon Hladnog rata značajno smanjen, oni nisu u potpunosti nestali. Region Balkana jedan je od delova sveta gde je ova geopolitička promena dovela do niza sukoba koji se često nazivaju ratovima za jugoslovensko nasleđe (Hrvatska 1991–1995, Bosna i Hercegovina 1992–1995, SR Jugoslavija 1999. i Severna Makedonija 2001). Pored njih, beleže se intervencije SAD i njenih saveznika u Iraku 1990–1991. i 2003. godine i Avganistanu 2001. godine, rat između Azerbejdžana i Jermenije oko regiona Nagorno Karabah, sukob između Etiopije i Eritreje oko pogranične pokrajine Badme, kao i sukob Pakistana i Indije oko pokrajine Kašmir iz 1999. godine. Istovremeno, Ruska Federacija je intervenisala u Gruziji 2008. i Ukrajini 2014.

²⁴⁶ Mack 2007, 3.

²⁴⁷ Nakarada 2014, 530–526.

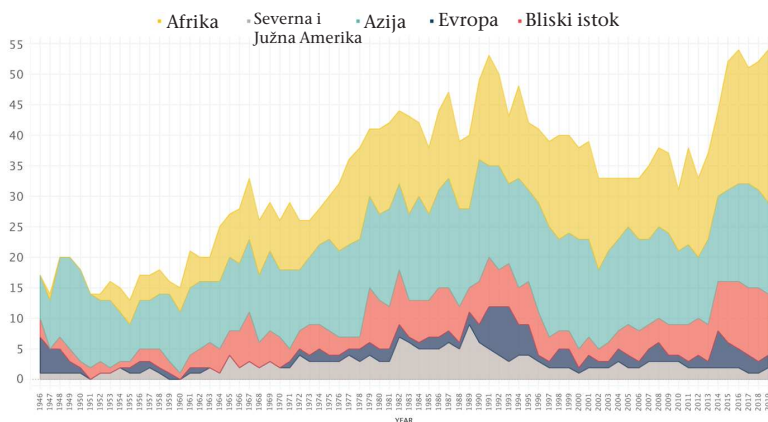
²⁴⁸ Bamat 2012.

²⁴⁹ Mohdin 2017.

godine, što je kao ishod imalo promenu teritorijalnih granica ovih dveju država. Na kraju, iako su građanski ratovi u Libiji, Siriji i Jemenu započeli kao unutrašnji sukobi oni su protokom vremena i uključivanjem spoljnih aktera (poput SAD, Ruske Federacije, Irana, Saudijske Arabije i Turske) zadobili obeležje internacionalizovanog unutrašnjeg sukoba i postali svojevrsni posthladnoratovski proksi ratovi.

Ukoliko je kraj Hladnog rata označio svojevrsni kraj međudržavnih sukoba, on je istovremeno doveo do umnožavanja sukoba unutar država. Može se reći da je jedna od glavnih odlika međunarodnih odnosa u ovom periodu povećane nestabilnosti u brojnim regionima sveta. Ovakva promena objašnjava se činjenicom da je sa slomom SSSR nestala i potreba za homogenizacijom i blokovskim identitetom, što je „otvorilo poklopac“ za ostale vrste nezadovoljstva koja su bila potisnuta tokom prethodnog perioda zbog višeg cilja. Nezadovoljstva koja su se sada otvoreno manifestovala bila su različite prirode i ticala su se etničkih pitanja, predstavljenosti manjinskih zajednica, kulturnih različitosti, teritorijalne prekompozicije i menjanja granica i sl. Imajući u vidu kolonijalno nasleđe ovi problemi su bili posebno izraženi u Africi, gde je tokom devete decenije 20. veka došlo do naglog skoka broja sukoba koji su bili prisutni u skoro svim regionima podsaharske Afrike, uključujući sukobe u Liberiju, Sijera Leonu, Čadu, Somaliji, Obali Slonovače i već spomenutom regionu Velikih jezera. Takođe, raspad SSSR imao je posledice i po nekadašnje države članice usled prirode unutrašnjih granica koje su sada postale međunarodne. Sukob nije zaobišao ni samu Rusku Federaciju gde je secesionistički pokret započeo rat za nezavisnost Čečenije koji je okončan nakon više od deset godina borbi.

Grafikon 2.4. Sukobi po regionima

Izvor: Pettersson and Öberg 2020

Iako je nezadovoljstvo uzrokovano identitetskim i političkim pitanjima bilo centralno u većini sukoba, pojavila su se tumačenja koja su porast unutrašnjeg nasilja objašnjavala i drugim motivima, pre svega ekonomskim, koja su uslovljavala brutalnost i brojnost građanskih ratova. U nastavku se obrazlažu dve takve hipoteze koje glavne uzroke nalaze u političkoj ekonomiji rata, a ne višim ciljevima i borbom za prava određenim grupama.

2.3.4. *Novi ratovi*

U potrazi za novim tumačenjima uzroka sukoba ističu se dva, koncept novih ratova Meri Kaldor i hipoteza o pohlepi i optuživanju Pola Kolijera, koja će ovde biti detaljnije izložena.

Kaldor objašnjava da je deveta decenija 20. veka, zajedno sa procesom globalizacije koji je intenziviran u tom periodu, dovela do stvaranja nove vrste ratova, pre svega u Africi i Istočnoj Evropi (u prethodnom poglavlju je ukazano da su ova dva regiona glavni razlog porasta sukoba unutar država).²⁵⁰ U ovakvim ratovima koji su pretežno unutrašnje prirode, ali i sa otvorenim ili tajnim učešćem brojnih spoljnih državnih i nedržavnih aktera, dolazi do erozije monopola nad upotrebom nasilja i dezintegracijom država, što za posledicu ima da se moć zasniva na dominaciji određene etničke grupe. Kao što autorka navodi, politike identiteta obično podrazumevaju pristup centralnim vlastima u ime jedne grupe, dok politike zasnovane na ideologiji teže osvajanju vlasti radi promene prirode države. Međutim, u novim ratovima teži se osvajanju vlasti radi prisvajanja resursa, a ne radi menjanja ili prisvajanja određenih politika. U tome ključnu ulogu ima pripadnost određenoj identitetskoj grupi bilo da je ona etnička, lingvistička, religijska ili neka druga²⁵¹ koja teži da isključi druge grupe iz ovakvog procesa.

Priroda novih ratova je takva da se ne teži direktnom sukobljavanju i osvajanju teritorije koliko kontroli stanovništva i isključivanju pripadnika drugih identitetskih grupa. Upravo zbog ovoga, novi ratovi su obeleženi nasiljem nad civilnim stanovništvom (pripadnici Drugih), što rezultira velikim brojem izbeglica i interno raseljenih lica (Vinjeta 2.3). Istovremeno, među pristalicama mobilizacija se vrši različitim sredstvima, među kojima dominira strah i ucena, korupcija, kao i korišćenje različitih medija koji mogu proizvesti spomenuta osećanja. Strane u sukobu više nisu vojne jedinice sa teškim naoružanjem već paramilitarne i kriminalne grupe i deca vojnici koji koriste lako naoružanje i čine zločine kao što su masovna silovanja, pogromi ili izazivanje gladi (Vinjeta 2.4).

²⁵⁰ Kaldor 2005, 2012.

²⁵¹ Kaldor 2013.

Međutim, ono što je, pored identitetskog elementa, najvažnija karakteristika novih vrsta sukoba jeste politička ekonomija rata. U ovakvim ratovima, gde cilj nije pobediti već produžiti sukob što je više moguće i iz njega izvući što više političke i ekonomske koristi, ključno mesto zauzimaju lukrativne ekonomske transakcije koje su najčešće zabranjene lokalnim i međunarodnim zakonima i pravilima ratovanja. U njih spadaju nelegalna trgovina oružja ili drogom, švercovanje dragocenih metala i dijamanta, ucene, otmice onih koji mogu da plate otkup za svoje oslobađanje i drugi oblici ratnog profiterstva. Da bi se ovakvi ratovi održavali neophodna je i podrška spoljnih aktera koja više ne dolazi od strane supersila i na ideološkim osnovama već od dijaspora, kriminalnih globalnih mreža i regionalnih sila koji svi zajedno imaju svoj (ekonomski) interes u produžavanju trajanja sukoba i izvlačenju maksimalne ekonomske koristi za sebe.

Vinjeta 2.3. Industrija humanitarizma

Porast broja i nasilnosti sukoba doveo je do materijalnog uništavanja nesagledivih razmera, ali još važnije do uvećanja broja izbeglica i interno raseljenih lica čiji broj je dostigao 26.000.000 i 45.000.000 u 2019. godini. Kako bi se odgovorilo na neophodnost zadovoljenja osnovnih potreba ovako velikog dela stanovništva u poslednje dve decenije dolazi do ekspanzije organizacija koje pružaju humanitarnu pomoć i obima njihovog posla. Primera radi, tokom 1995. godine za humanitarnu pomoć širom sveta ukupno je odvojeno 4.600.000.000 američkih dolara, s tim što je najveći primalac bila Bosna i Hercegovina i to u iznosu od 466.000.000 dolara. Nakon 23 godine, ukupna vrednost dostigla je 31.200.000.000 dolara, a najveći primalac, i to u iznosu od 5.000.000.000 dolara, postao je Jemen. Najveći deo ovog novca kanalisano je kroz sistem Ujedinjenih nacija i njenih specijalizovanih agencija čiji ukupni budžet za pružanje humanitarne pomoći iznosi preko 24.000.000.000 dolara, što je uvećanje od 12 puta za period kraći od dve decenije. Ovakvo uvećanje raspoloživih novčanih sredstava dovelo je i do uvećanja raspoloživih sredstava drugih organizacija. Tako je budžet Lekara bez granica (fra. *Médecins Sans Frontières*) za samo deceniju i po (2004–2019) uvećan za četiri puta da bi danas dostigao iznos od 1.600.000.000 dolara godišnje, dok je budžet Svetskog programa za hranu uvećan čak čest puta i iznosi 7.200.000.000 dolara. Istovremeno, porast broja organizacija doneo je i porast broja zaposlenih, tako da se procenjuje da danas u svetu oko 570.000 ljudi radi na terenu na dostavljanju pomoći u okviru različitih humanitarnih organizacija i agencija. Sve ove brojke ukazuju da pružanje humanitarne pomoći postaje izazov globalnih razmera, što za svoju posledicu ima razvoj čitave industrije humanitarizma sa svim pratećim pozitivnim i negativnim karakteristikama koje odlikuju ovaj proces.

Za celokupnu analizu Alexander and Parker 2020

Slično stanovište ima i Kolijer koji je izneo tezu da oružani sukobi mahom izbijaju zbog pohlepe, a ne nezadovoljstva određenim politikama (engl. *greed and grievance*).²⁵² Po njemu, sukobi koji izbijanju zbog nezadovoljstva zasnovani su obično na međugrupnoj netrpeljivosti, političkoj isključenosti ili željom za osvetom. S druge strane, sukobi zasnovani na pohlepi zasnovani su na činjenici da pobunjenici moraju da finansiraju svoje vojne poduhvate a to ne mogu raditi legalnim putem već se moraju koristiti ilegalnim sredstvima. Po tome, jedina razlika u odnosu na organizovani kriminal jeste veličina pobunjeničke organizacije i broj žrtava koji proizlazi iz ovakvog delovanja.

Ono što je važno navesti jeste da Kolijer ne isključuje mogućnost da dva modela kohabitiraju, ali sa protokom vremena razlozi nezadovoljstva nestaju, a pohlepa i ekonomska dobit ostaju jedini razlog rata. Učesnici u sukobu su svesni ovakve situacije i deluju kao racionalni akteri koji učešćem u ratu žele da za sebe pribave ekonomsku korist. Ono što je važno ovde napomenuti jeste da je ulazak u rat smišljen i kalkulisan potez kako bi se ostvarila određena ekonomska dobit i ostvario uticaj, tj. dostigao položaj koji omogućuje korišćenje političke moći.

Pri analizi Kolijer izlaže i određene parametre koji su važni za sukobe zasnovane na pohlepi, kao što su veliki broj muškaraca bez osnovnog ili sekundarnog obrazovanja, značajan procenat primarnih proizvoda u ukupnom BDP (s obzirom na to da je njihova ilegalna prodaja glavni način sticanja dobiti), struktura terena, postojanje snažne dijaspore i politike identiteta. Međutim, i pored ovih karakteristika, ključno ostaje motivacija učesnika koji rat vide kao mogućnost a ne kao pretnju po svoj i tuđe živote.²⁵³

Ukoliko se navedeni opisi ogole od akademske sadržine stiče se u glavi slika paramilitarnih vojnih formacija, poput onih iz filmova kao što je Lepa sela lepo gore, ili iz holivudskih produkcija gde crnački vojni komandant sa rej-ban naočarima, stojeći na džipu sa AK-47 bez imalo savesti ubija svoje protivnike i gde su svi u rat uvučeni sa namerom da se obogate kroz ilegalnu trgovinu sa neprijateljem, ili međunarodnim akterima koji su prisutni na terenu i koji podržavaju ovakve vrste aktivnosti budući da i same izvlače korist iz toga (videti spisak filmova na kraju Dela 2). Sama Kaldor navodi da su novi ratovi mešavina rata (nasilje radi ostvarivanja političkih ciljeva), kriminala (nasilje radi ostvarivanja ekonomskih ciljeva) i kršenja ljudskih prava (nasilje nad civilima).

²⁵² Collier and Hoeffler 2004; Collier, Hoeffler and Rohner 2009.

²⁵³ Collier 2007, 17–79.

Zadatak

Da li se sukobi u bivšoj SFRJ, pre svega u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, mogu objasniti primenom koncepta novih ratova i isticanjem ekonomskih faktora sukoba?

Iako ovaj opis možda ima (ili barem tako izgleda) prizvuk realnosti to ne znači da svi ili većina ratova u posthladnoratovskoj eri izgledaju upravo ovako. Nije iznenađujuće da je koncept novih ratova kritikovan po brojnim osnovama. U takvim kritikama²⁵⁴ posebno se ističe da sukobi koji su izazvani politikama identiteta ili zbog etničke fragmentacije nisu ni na koji način novi ratovi. U prethodnim poglavljima prikazani su neki od sukoba koji su pokrenuti upravo zbog ovih razloga a znatno pre procesa globalizacije i vremena nakon kraja Hladnog rata. Dovoljno je spomenuti primer Sudana ili Indije i videti da ovakvi uzroci sukoba nisu novost. Pored toga, iako je neosporna brutalnost novih ratova, to nije razlog da oni budu izdvojeni u odnosu na druge. Nažalost, većina sukoba u savremenom periodu odlikuje se visokim stepenom nasilja, ne samo prema vojnicima već i prema civilima. Bombardovanje Vijetnama napalmom od strane SAD, istrebljenja koja su Crveni Kmeri vršili u Kambodži ili nasilje vojnih hunti prema ideološkim neistomišljenicima u Latinskoj Americi tokom operacije Kondor ukazuju da su zločini nad civilima postali sastavni deo ratovanja mnogo pre nego što su se pojavili akteri o kojima Kaldor i Kolijer govore. Uz to, kritika ukazuje da je svođenje sukoba samo na pohlepu simplifikacija sukoba gde se zanemaruje istorijski kontekst i multiuzročnost nasilja, kao i da se iskustvo iz pojedinih afričkih država ne može univerzalizovati i od toga stvoriti nova vrsta ratovanja. Ističe se da ratna ekonomija možda ima važnu ulogu u pojedinim sukobima u afričkim ili bivšim sovjetskim i jugoslovenskim republikama, ali da se to ne može reći za većinu sukoba koji su se odvijali u Aziji ili Latinskoj Americi. Na kraju, navodi se da se u ovakvim analizama samo posmatra jedna strana (pobunjenička) dok se ne istražuje država koja svojom politikom često podstiče ovakvu vrstu sukoba, a nasilni odgovori na zahteve pobunjenika dovode do produžavanja sukoba. S obzirom na to da se ne ispituju motivi državnih aktera Kin zaključuje da je koncept novih ratova politički veoma zgodan jer se putem njega delegitimiše ideja političke pobune i protesta i opravdava spoljni intervencionizam.²⁵⁵

Iz svega navedenog čini se da je kritika novih ratova prilično ubedljiva u tvrdnji da sukobi koji su se dešavali nakon Hladnog rata u pojedinim delovima sveta nisu novost i razvoj drugačijeg načina ratovanja. Međutim, isto tako je neosporno da su teoretičari koji su se bavili ovom temom prepoznali da ekonomski faktor igra sve važniju ulogu u oružanim sukobima.²⁵⁶ Za ovakav

²⁵⁴ Duffield 2001; Keen 2012a, 2012b; Nordstrom 2004.

²⁵⁵ Keen 2021a.

²⁵⁶ Džuverović 2013.

razvoj događaja velikim delom je zaslužan neuspeh globalne razvojne agende nakon Drugog svetskog rata koja nije uspela u nameri da podstakne snažniji razvoj država Globalnog juga, što je dovelo do povećanja nejednakosti i siromaštva u ovim državama i u odnosu na države Globalnog severa (Deo 4). Upravo zbog toga, pitanja nejednakog razvoja i ekonomske zapostavljenosti imaju važnu (mada ne isključivu) ulogu u započinjanju nasilja u brojnim regionima sveta.

Vinjeta 2.4. Deca vojnici

Jedna od odlika sukoba na kraju 20. i početkom 21. veka bila je i učešće dece u oružanim sukobima (engl. *child soldiers*). Ova deca, neretko mlađa od 10 godina, najčešće su pod prisilom regrutovana da služe u paramilitarnim ili vladinim oružanim snagama i da učestvuju u vojnim operacijama. Pored toga, ekstremno siromaštvo, kao i nemogućnost obrazovanja razlog su zbog kojih se pojedina deca samostalno odlučuju da pristupe oružanim snagama. Tokom svog služenja, deca se prisiljavaju da koriste narkotike kako bi imali osećaj nepobedivosti u borbi, kao i da unakažavaju svoje protivnike, a učestalo je i njihovo seksualno zlostavljanje od strane zapovednika i odraslih vojnika zbog čega većina dece pati od posttraumatskog stresa. Iako je uvreženo mišljenje da se deca vojnici bore samo u Africi to nije u potpunosti tačno. Ujedinjene nacije procenjuju da širom sveta barem 56 paramilitarnih i 7 vladinih trupa u svom sastavu imaju decu vojnike. Podaci govore da u sukobima danas učestvuje više od 250.000 dece, od čega su 40% devojčice. Učešće dece predstavlja jedan od najvećih problema savremenog ratovanja.

Više o deci vojnicima: Eichstaedt 2013; Honwana 2007.

Takođe je korisno pogledati filmove Izgubljena deca (engl. *Lost Children*), iz 2005, Deca rata (engl. *Children of War*), iz 2009, i Zveri bez nacije (engl. *Beasts of No Nation*), iz 2015. godine.

2.4. TROŠKOVI NAORUŽANJA

Porast broja sukoba nakon kraja Hladnog rata nije mogao da prođe bez drugih, negativnih, posledica. Rezultat ovakvog trenda je, suprotno očekivanjima, povećanje vojnih izdvajanja na svetskom nivou. U 2019. godini je na troškove naoružanja izdvojeno 1917 milijardi američkih dolara, što je oko 2,2% svetskog BDP ili izdvajanje od 250 američkih dolara po glavi stanovnika.²⁵⁷

Usled Hladnog rata i trke u naoružanju kao jedne od njegovih glavnih odlika, vojni troškovi su neprestano rasli u periodu od kraja Drugog svetskog rata do sredine osme decenije 20. veka. Usled pogoršane ekonomske situacije u SSSR i eminentnog kraja hladnoratovskog sukobljavanja, troškovi izdajani

²⁵⁷ SIPRI Yearbook 2020.

Bibliografija

- Acemoglu, Daron and James A. Robinson. 2013. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. New York: Random House.
- Adler, Emanuel and Michael Barnett (eds). *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- African Union. 2020. "Conflict Prevention and Early Warning". Last accessed November 6, 2020. <https://au.int/en/directorates/conflict-prevention-and-early-warning>
- Alexander, Jeffrey C. 2013. *The Dark Side of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Alexander, Jessica and Ben Parker. 2020. "Change in the Humanitarian Sector, in Numbers: A Deep Dive into 25 Years of Data". Last modified September 9, 2020. <https://www.thenewhumanitarian.org/maps-and-graphics/20-20/09/09/25-years-of-humanitarian-data>
- Alger Chadwick F. 2007. "Peace Studies as a Transdisciplinary Project". In *Handbook of Peace and Conflict Studies*, edited by Charles Webel and Johan Galtung, 299–318. London: Routledge.
- Achebe, Chinua. 1994. *Things Fall Apart*. London: Penguin Books.
- Amer, Karim and Jehane Noujaim, dirs. 2019. *The Great Hack*. United States: Netflix.
- Amin, Samir. 1977. *Imperialism and unequal development*. Hassocks: Harvester Press.
- Amin, Samir. 1978. *The Law of Worldwide Value*. New York: Monthly Review Press.
- Amin, Samir. 1996. "On development: For Gunder Frank". In *The Underdevelopment of Development: Essays in Honour of Andre Gunder Frank*, edited by Sing C. Chew and Robert A. Denemark, 57–87. London: Sage Publications.
- Amnesty International. 2020. "Armed Conflict". Accessed August 20, 2020. <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/armed-conflict/>
- Architonic. 2020. "Social Inequality, as Seen from the Sky". Last modified August 19, 2020. https://www.architonic.com/en/story/archdaily-social-inequality-as-seen-from-the-sky/20146192?fbclid=IwAR39ewqS4VVW_t5pCHJ6Exg_w6MPM8XrevSnYUKvR6F66crqESOb0SEJQo
- Autesserre, Severine. 2010. *The Trouble with the Congo: Local Violence and The Failure of International Peacebuilding*. New York: Cambridge University Press.
- Autesserre, Severine. 2014. *Peaceland*. New York: Cambridge University Press.
- Avruch, Kevin and Peter Black. 1987. "A Generic Theory of Conflict Resolution: A Critique". *Negotiation Journal* 3 (1): 87–96.
- Azar, Edward. 1985. "Protracted International Conflicts: Ten Propositions". *International Interactions* 12 (1): 59–70.
- Azar, Edward. 1990. *The Management of Protracted Social Conflict: Theory and Cases*. Aldershot, UK: Dartmouth Publishing Company Limited.

- Babst, Dean V. 1964. "Elective Governments – a Force for Peace". *The Wisconsin Sociologist* 3 (1): 9–14.
- Baldwin, David. 1996. "Security Studies and the End of the Cold War". *World Politics* 48 (1): 117–141.
- Bamat, Joseph. 2012. "Are Norwegians better peace negotiators?" Last modified September 6, 2012. <https://www.france24.com/en/20120906-norway-peace-broker-expertise-conflict-resolution-colombia-sri-lanka-oslo>
- Baran, Paul. 1957. *The Political Economy of Growth*. New York: Monthly Review Press.
- Barder, Owen. 2012. "What is Development?" Last modified August 16, 2012. <https://www.cgdev.org/blog/what-development>
- Hart, Barry, ed. 2008. *Peacebuilding in Traumatized Societies*. Lanham: University Press of America.
- Battersby, Paul and Ravi K. Roy. 2017. "Globalization and Global Development Practice". In *International Development: A Global Perspective on Theory and Practice*, edited by Paul Battersby and Ravi K. Roy, 3–12. London: Sage.
- Baylis, John. 2001. "International and Global Security in the post-Cold War Era". In *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations*, edited by John Baylis and Steve Smith, 253–276. Oxford: Oxford University Press.
- Bellamy, Alex, J. and Paul D. Williams. 2010. *Understanding Peacekeeping*. Cambridge: Polity Press.
- Berdal, Mats and David A. Malone. 2000. *Greed and Grievance: Economic Agendas in Civil Wars*. Boulder: Lynne Rienner.
- Blakeley, Georgina. 2005. "Digging Up Spain's Past: Consequences of Truth and Reconciliation". *Democratization* 12 (1): 44–59.
- Booth, Ken. 1997. "Security and Self: Reflections of a Fallen Realist". In *Critical Security Studies*, edited by Keith Krause & Michael C. Williams, 83–121. London: UCL Press.
- Borgen Project. 2016. "Top 5 Humanitarian Aid Organisation". Last modified January 24, 2016. <https://borgenproject.org/5-top-humanitarian-aid-organizations/>
- Borejn, Aleks. 2001. *Zemlja zderane maske*. Beograd: Samizdat B92.
- Botes Johannes. 2009. "Before PRIO: The Seedbed of Peace Research (1939–1959)". *The Fiftieth Anniversary of the Peace Research Institute Oslo-PRIO*, Oslo, June 12, 2009.
- Boulding, Kenneth. 1966. "The Concept of Need for Health Services". *The Milbank Memorial Fund Quarterly* 44 (4): 202–223.
- Boulding, Kenneth. 1978. *Stable Peace*. Austin: University of Texas Press.
- Boutros-Ghali, Boutros. 1992. *An Agenda for Peace: Preventive diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping: Report of the Secretary-General*. Last modified October 28, 2009. https://www.un.org/ruleoflaw/files/A_47_277.pdf
- Boutros-Ghali, Boutros. 1994. *An Agenda for Development: Report of the Secretary-General*. United Nations General Assembly 48th session, agenda item 91. Accessed November 10, 2020. <https://digitallibrary.un.org/record/188719>
- Boutros-Ghali, Boutros. 1996. *An Agenda for Democratization*. New York: United Nations Department for Public Information.

- Brewer, Marilynn. 1999. "The Psychology of Prejudice: Ingroup Love or Outgroup Hate". *Journal of Social Issues* 55: 429–444.
- Bucher, Taina. 2012. "Want to be on the Top? Algorithmic Power and the Threat of Invisibility on Facebook". *News, Media & Society* 14 (7): 1164–1180.
- Burgess, Heidi and Guy Burgess. 1997. *Encyclopedia of Conflict Resolution*. Santa Barbara: ABC-CLIO.
- Burke, Jason. 2004. *Al-Qaeda, the True Story of Radical Islam*. London: I.B Tauris.
- Burton, John. 1990. *Conflict: Resolution and Provention*. New York: St. Martin's Press.
- Burton, John. 1997. *Violence Explained: The Sources of Conflict, Violence and Crime and Their Prevention*. Manchester: Manchester University Press.
- Burton, John. 1998. "Conflict Resolution: The Human Dimension". *The International Journal of Peace Studies* 3 (1).
- Bush George W. 2005. "State of the Union Address". Last modified February 2, 2005. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/stateoftheunion/2005/index.html>
- Buzan, Barry. 1984. "Peace, Power and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations". *Journal of Peace Research*, 21 (2): 109–125.
- Castelvecchi, Davide. 2016. "Can We Open the Black Box of AI?" *Nature* 538 (7623): 20–23.
- Carey, Henry F. 2016. "North America: Peace Studies versus the Hegemony of Realist and Liberal Methods". In *The Palgrave Handbook of Disciplinary and Regional Approaches to Peace*, edited by Oliver P. Richmond, Sandra Pogodda and Jasmin Ramović, 463–475. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Castellano, Marlene B., Linda Archibald, and Mike DeGarne. 2008. *From Truth to Reconciliation: Transforming the Legacy of Residential Schools*. Ottawa: Aboriginal Healing Foundation.
- Cardoso, Fernando Henrique and Enzo Faletto. 1979. *Dependency and Development in Latin America*. Berkeley: University of California Press.
- Center for Systemic Peace. 2017. "Global Report: Conflict, Governance and State Fragility". Accessed August 19, 2020. <https://www.systemicpeace.org/globalreport.html>
- Chambers, Robert. 1997. *Whose Really Counts? Putting the Last First*. London: Intermediate Technology Publications.
- Chang, Ha-Joon. 2007. *Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective*. London: Anthem Press.
- Chandler, David. 2006. "State-Building in Bosnia: The Limits of 'Informal Trusteeship'". *International Journal of Peace Studies* 11 (1): 17–38.
- Chandler, David. 2007. "EU Statebuilding: Securing the Liberal Peace Through EU Enlargement". *Global Society* 21 (4): 593–607.
- Chandler, David. 2012. "Resilience and Human Security: The Post-Interventionist Paradigm". *Security Dialogue* 43 (3): 213–229.
- Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice (1945). United Nations: San Francisco.

- Chew, Sing and Robert A. Denemark. 1996. "The Underdevelopment of Development". In *The Underdevelopment of Development: Essays in Honour of Andre Gunder Frank*, edited by Sing C. Chew and Robert A. Denemark, 17–56. London: Sage Publications.
- Children of the Atomic Bomb. 2007. "Hiroshima and Nagasaki Death Toll". Last modified October 10, 2007. <http://www.aasc.ucla.edu/cab/200708230009.html>
- Clinton William. 1994. "State of the Union Address". Last modified January 25, 1994. <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/16126>
- Collier, Paul and Anke Hoeffler. 2004. "Greed and Grievance in Civil War". *Oxford Economic Papers* 56: 563–595.
- Collier, Paul and Nicholas Sambanis, eds. 2005a. *Understanding Civil War: Africa* (Vol.1). Washington, D.C: The World Bank.
- Collier, Paul and Nicholas Sambanis, eds. 2005b. *Understanding Civil War: Europe, Central Asia and Other Regions* (Vol. 2). Washington, D.C: The World Bank.
- Collier, Paul. 2007. *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries Are Failing and What Can Be Done About It*. Oxford: Oxford University Press.
- Collier, Paul, Anke Hoeffler and Dominic Rohner. 2009. "Beyond Greed and Grievance: Feasibility and Civil War". *Oxford Economic Papers* 61 (1): 1–27.
- Cornia, Giovanni, A. 2003. "The Impact of Liberalisation and Globalisation on Within-Country Income Inequality". *CESifo Economic Studies* 49 (4): 581–616.
- Cornia, Giovanni, A. 2004. "Changes in the Distribution of Income over the Last Two Decades: Extent, Sources and Possible Causes". *Rivista italiana degli economisti* 3: 349–388.
- Cornia, Giovanni, A., Tony Addison and Sampsa Kiiski. 2004. "Income Distribution Changes and Their Impact in the Post-Second World War Period". In *Inequality Growth and Poverty in an Era of Liberalization and Globalization*, edited by Giovanni Cornia, 26–54. Oxford: Oxford Scholarship Online.
- Cortright, David. 2008. *Peace: A History of Movement and Ideas*. Cambridge: CUP.
- Coser, Lewis. 1956. *The Function of Social Conflicts*. New York: The Free Press.
- Cunliffe, Philip. 2012. "Still the Spectre at the Feast: Comparisons Between Peacekeeping and Imperialism in Peacekeeping Studies Today". *International Peacekeeping* 19 (4): 426–442.
- Čaušević Podžić, Mersiha. 2014. "A New Era for South-East Europe – Rebuilding Peace, Security and Stability in Aftermath of War". Last modified November 25, 2014. <https://www.osce.org/cio/126754>
- Četvild, Čarls. 1999. „Pacifizam“. U *Svetska enciklopedija mira*, Tom 2, priredili Ervin Laslo i Jung Sik Ču, 90–92. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Centar za demokratiju i Gutenbergova galaksija.
- Ćirjaković, Zoran. 2013. *Globalna Afrika*. Beograd: Arhipelag.
- Dahrendorf, Ralf. 1958. "Towards a Theory of Social Conflict". *Journal of Conflict Resolution*, 2 (2): 170–183.
- Dahrendorf, Ralf. 1959. *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford, CA: Stanford University Press.

- Das, Veena. 2004. "Language and Body: Transactions in the Construction of Pain". In *Violence in War and Peace: An Anthology*, edited by Nancy Scheper-Hughes and Philippe Bourgois, 327–333. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Dawidowicz, Lucy. 1986. *The War Against the Jews: 1933–1945*. New York: Bantam.
- de Coning, Cedric and Mateja Peter, eds. 2019. *United Nations Peace Operations in a Changing Global Order*. Cham: Palgrave Macmillan.
- de Coning, Cedric. 2019. "Africa and UN Peace Operations: Implications for the Future Role of Regional Organisation". In *United Nations Peace Operations in a Changing Global Order*, edited by Cedric de Coning and Mateja Peter, 213-231. Cham: Palgrave Macmillan.
- Defontaine, Catherine. 2019. "Setting Up Early Warning and Response Systems to Prevent Violent Conflicts and Save Lives". Last modified February 15, 2019. <https://blogs.worldbank.org/dev4peace/setting-early-warning-and-response-systems-prevent-violent-conflicts-and-save-lives>
- Desai, Radhika. 2012. "Theories of Development". In *Introduction to International Development: Approaches, Actors and Issue*, edited by Paul A. Haslam, Jessica Schafer and Pierre Beaudet, 45–67. Oxford: Oxford University Press.
- Desch, Michael. 2008. "America's Liberal Illiberalism. The Ideological Origins of Overreaction in U.S. Foreign Policy". *International Security* 32 (3): 7–43
- Deutsch, Karl. 1954. *Political Community at the International Level: Problem of Definition and Measurement*. Garden City, NY: Doubleday.
- Dimitrijević, Vojin i Radoslav Stojadinović, 1996. *Međunarodni odnosi*. Beograd: Službeni list SRJ.
- Divjak, Boris and Michael Pugh. 2008. "The Political Economy of Corruption in Bosnia and Herzegovina". *International Peacekeeping* 15 (3): 373–86.
- Do Something. 2020. "11 Facts about Global Poverty". Accessed August 25, 2020. <https://www.dosomething.org/us/facts/11-facts-about-global-poverty>
- Dollard, John, Neal Miller, Leonard Doob, Orval Mowrer and Robert Sears. 1939. *Frustration and Aggression*. New Haven: Yale University Press.
- Doyle, Michael W. 2005. "Three Pillars of the Liberal Peace". *American Political Science Review* 99 (3): 463–466.
- Duffield, Mark. 2001. *Global Governance and the New Wars: The Merging of Development and Security*. London: Zed Books
- Dunn, David. 2004. *From Power Politics to Conflict Resolution: The Work of John W. Burton*. New York: Palgrave Macmillan.
- Dunn, David. 2005. *The Fifty Years of Peace Reseach*. Hampshire: Ashgate.
- Duzinas, Kostas. 2009. *Ljudska prava i imperija. Politička filozofija kosmopolitizma*. Beograd: Službeni glasnik i Albatros plus.
- Džuverović, Nemanja. 2009. *Politika Evropske unije prema Centralnoj Americi: Neokolonijalizam ili saradnja ravnopravnih aktera* (magistarska teza). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
- Džuverović, Nemanja. 2013. *Ekonomski faktori oružanih sukoba: Povećanje ekonomskih nejednakosti kao uzrok sukoba unutar država*. Beograd: Službeni glasnik & Jugoistok 21.

- Džuverović, Nemanja. 2013. "Does More (or Less) Lead to Violence? Application of the Relative Deprivation Hypothesis on Economic Inequality Induced Conflicts". *Croatian International Relations Review* 19 (68): 115–134.
- Džuverović, Nemanja. 2015. „(Ne)razvijenost i (ne)jednakosti: Pogled sa periferije”. U *Izazovi globalizacije: Siromaštvo i nejednakost*, uredili Jelena Vidojević, Aleksandar Milošević i Natalija Perišić, 65–79. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
- Džuverović, Nemanja. 2018. "Why Local Voices Matter. Participation of Local Researchers in the Liberal Peace Debate". *Peacebuilding* 6 (2): 111–126.
- Džuverović, Nemanja. 2019. "Contextualization of the Local". *Southeastern Europe* 43 (2): 135–157.
- Džuverović, Nemanja. 2020. "Confession of the Local". In *Companion to Peace and Conflict Fieldwork*, edited by Roger Mac Ginty, Roddy Brett and Birte Vogel. London: Palgrave Macmillan.
- Džuverović Nemanja and Aleksandar Milošević. 2013. "In Search for More: The Importance of Income Inequality in Conflict Formation and Its Policy Implications". *Croatian Political Science Review* 50 (5): 173–186.
- Džuverović, Nemanja, Mladen Stojadinović i Goran Tepšić. 2014. „Studije mira”. U *Međunarodna bezbednost: Teorijski pristupi*, uredili Milan Lipovac i Dragan Živojinović, 337–361. Beograd: Akademska knjiga.
- Easterly, William. 2002. *The Elusive Quest for Growth: Economists' Adventures and Misadventures in the Tropics*. Cambridge, MA: The MIT Press
- Easterly, William. 2007. *The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done So Much Ill and So Little Good*. New York: Penguin Books
- Eichstaedt, Peter. 2013. *First Kill Your Family: Child Soldiers of Uganda and the Lord's Resistance Army*. Chicago: Lawrence Hill.
- Einstein, Albert and Sigmund Freud 1933. *Why War?* 1933. <https://en.unesco.org/courier/may-1985/why-war-letter-albert-einstein-sigmund-freud>
- Ejdus, Filip. 2012. *Međunarodna bezbednost: Teorije, sektori i nivoi*. Beograd: Službeni glasnik i Beogradski centar za bezbednosnu politiku.
- Ejdus, Filip. 2013. „Poststrukturalna kritika realizma: Tri strategije”. U *Teorije međunarodnih odnosa: Liberalizam*, uredio Dejan Jović, 213–227. Zagreb: Politička kultura.
- Ejdus, Filip. 2014. „Dometi i ograničenja liberalnih teorija međunarodne bezbednosti”. U *Liberalne teorije međunarodnih odnosa*, uredio Dejan Jović, 271–285. Sveučilište u Zagrebu – Fakultet političkih znanosti.
- Ejdus, Filip. 2018. "Local Ownership as International Governmentality: Evidence from the EU Mission in the Horn of Africa". *Contemporary Security Policy* 39 (1): 28–50.
- Encarnación, Omar G. 2008. "Reconciliation After Democratization: Coping with the Past in Spain". *Political Science Quarterly* 123 (3): 435–459.
- Emmanuel, Arghiri. 1972. *Unequal Exchange*. New York: Monthly Review Press.
- Escobar, Arturo. 1995. *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- EEAS. 2019. "Military and Civilian Missions and Operations". Last modified March 5, 2019. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/430/military-and-civilian-missions-and-operations_en
- Fanon, Franc. 1973. *Prezreni na svetu*. Zagreb: Stvarnost.
- Ferreira, Marcos Alan S. V. 2017. "Criminality and Violence in South America: The Challenges for Peace and UNASUR's Response". *International Studies Perspectives* 18 (1) 64–80.
- Ferrer, Aldo. 2010. "Raul Prebisch and Dilemma of Development". *Cepal Review* 101, 7–15.
- Findlay, Trevor. 2002. *The Use of Force in UN Peace Operations*. Oxford: SIRPI & Oxford University Press.
- Firchow, Pamina, 2018. *Reclaiming Everyday Peace: Local Voices in Measurement and Evaluation After War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Firebaugh, Glenn. *The New Geography of Global Income Inequality*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Fitzgerald, G. 2008. "Chemical Warfare and Medical Response During World War I". *American Journal of Public Health* 98 (4): 611–625.
- Foster-Carter, Aldan. 1976. "From Rostow to Gunder Frank: Conflicting Paradigms in the Analysis of Underdevelopment". *World Development* 4 (3): 167–180.
- Forbes. 2017. "The 3 Richest Americans Hold More Wealth than Bottom 50% of the Country, Study Finds". Last Modified November 9, 2017. <https://www.forbes.com/sites/noahkirsch/2017/11/09/the-3-richest-americans-hold-more-wealth-than-bottom-50-of-country-study-finds/#1675f25c3cf8>
- Frank, Andre G. 1967. *Capitalism and Underdevelopment in Latin America*. New York: Monthly Review Press.
- Frank, Andre G. 1969. *Latin America: Underdevelopment or Revolution*. New York: Monthly Review Press.
- Frank, Andre G. 1972. *Lumpenbourgeoisie: Lumpenddevelopment*. New York: Monthly Review Press.
- Frank, Andre G. 1975. *Capitalist Underdevelopment*. Bombay: Oxford University Press.
- Frank, Andre G. 1978. *Dependent Accumulation and Underdevelopment*. New York: Monthly Review Press.
- Frank, Andre G., Samir Amin, Giovanni Arrighi, and Immanuel Wallerstein. 1982. *Dynamics of Global Crisis*. London: Macmillan Press.
- Franks, Jason and Oliver P. Richmond. 2008. "Coopting Liberal Peace-Building". *Cooperation and Conflict* 43 (1): 81–103.
- Freire, Paolo. 1970. *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Herder and Herder.
- Friedman Thomas L. 1999. *The Lexus and Olive Tree*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Fuko, Mišel. 2012. *Moč/znanje – odabrani spisi i razgovori 1972–1977*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Fukuyama, Francis. 1992. *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.
- Furtado, Celso. 1964. *Development and Underdevelopment*. Los Angeles: University of California Press.

- Furtado, Celso. 1970. *Obstacles to Development in Latin America*. New York: Anchor Books-Doubleday.
- Gaddis John Lewis. 2007. *The Cold War*. London: Penguin Books.
- Gaddis John Lewis. 1997. *We Now Know: Rethinking Cold War History*. New York: Oxford University Press.
- Galtung, Johan. 1964. "An Editorial". *Journal of Peace Research* 1 (1): 1–4.
- Galtung, Johan and Mari Holmboe Ruge. 1965. "The Structure of Foreign News: The Presentation of the Congo, Cuba and Cyprus Crises in Four Norwegian Newspapers". *Journal of Peace Research* 2 (1): 64–90.
- Galtung, Johan. 1969. "Violence, Peace and Peace Research". *Journal of Peace Research* 6 (3): 167–191.
- Galtung, Johan. 1971. "A Structural Theory of Imperialism". *Journal of Peace Research* 8 (2): 81–117.
- Galtung, Johan. 1967. *Theories of Conflict – Definitions, Dimensions, Negations, Formations*. Accessed August 15, 2020. https://www.transcend.org/files/Galtung_Book_Theories_Of_Conflict_incl_Appendix.pdf
- Galtung, Johan. 1976. "Three Approaches to Peace: Peacekeeping, Peacemaking, and Peacebuilding". In *Peace, War and Defense: Essays in Peace Research*, Vol. II, edited by Johan Galtung, 282–304. Copenhagen: Christian Ejlens.
- Galtung, Johan. 1978. "The Basic Needs Approach". Workshop on needs, May 27–29, 1978, Berlin: Science Center, International institute for environment and society.
- Galtung, Johan. 1990. "Cultural Violence". *Journal of Peace Research* 27 (3): 291–305.
- Galtung, Johan. 2004. *Transcend and Transform: An Introduction to Conflict Work*. London: Pluto Press.
- Galtung Johan. 2009. "What Peace Research Would Be Like If Founded Today". On the occasion of the Peace Research Institute Oslo-PRIO 50 Years, Oslo, June 5 2009.
- Galtung, Johan. 2009. *Mirnim sredstvima do mira – Mir i sukob, razvoj i civilizacija*. Beograd: Jugoistok 21 i Službeni glasnik.
- Galtung, Johan and Charles Webel. 2007. "Peace and Conflict Studies. Looking Back, Looking Forward". In *Handbook of Peace and Conflict Studies*, edited by Charles Webel and Johan Galtung, 397–399. London: Routledge.
- Gavras, Kostas, dir. 1982. *Missing*. USA: PolyGram Filmed Entertainment
- Gellner, Ernest. 1983. *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell.
- Gilbert, Andrew. 2012. "Legitimacy Matters: Managing the Democratization Paradox of Foreign State-Building in Bosnia-Herzegovina". *Südost-Europa: Zeitschrift für Politik und Gesellschaft* 60 (4): 483–496.
- Gleditsch Nils Petter. 1993. "The Most-Cited Articles in JPR". *Journal of Peace Research* 30 (4): 445–449.
- Gleditsch Nils Petter. 2004. "Peace Research and International Relations in Scandinavia: From Enduring Rivalry to Stable Peace". In *Copenhagen Peace Research: Conceptual Innovation and Contemporary Security Analysis, Essays in Honour of Hakan Wiberg*, edited by Jung Dietrich and Stefano Guzzini, 15–26. London: Routledge.

- Gleditsch Nils Petter. 2008. "What is Peace Research? An Irreverent History". *Lecture at the Henrik-Steffens-Vorlesung*, Humboldt-Universität, Berlin, June 3, 2008.
- "German Warrior Calls on U.S. for 'Lasting Peace'". *Chicago Sunday Tribune*, Last modified June 22, 1930. <http://archives.chicagotribune.com/1930/06/22/page/19/article/german-warrior-calls-on-u-s-for-lasting-peace>
- Goldsmith, Belinda. 2016. "Just 10 percent of World Military Spending Could Knock Off Poverty". Last Modified April 5, 2020. <https://www.reuters.com/article/us-global-military-goals/just-10-percent-of-world-military-spending-could-knock-off-poverty-think-tank-idUSKCN0X12EQ>
- Graf, Wilfried, Gudrun Kramer and Augustin Nicolescou. 2007. "Counselling and Training for Conflict Transformation and Peace-Building". In *Handbook of Peace and Conflict Studies*, edited by Charles Webel and Johan Galtung, 123–143. London: Routledge.
- Gurr, Ted. 1970. *Why Men Rebel*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Gurr, Ted. 2000. *People Versus State: Minorities at Risk in the New Century*. Washington, DC: United States Institute for Peace
- Hamilton, Lawrence. 2003. *The Political Philosophy of Needs*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hancock, Landon and Christopher Mitchell, eds. 2007. *Zones of Peace*. Bloomfield: Kumarian Press, Inc.
- Hantington, Semjuel P. 2000. *Sukob civilizacija*. Podgorica: CID.
- Hantington, Semjuel P. 2004. *Treći talas, demokratizacija na kraju dvadesetog veka*. Beograd: Stubovi kulture.
- Haslam, Paul, A., Jessica Schafer and Pierre Beaudet, eds. 2012. *Introduction to International Development: Approaches, Actors and Issues*. Oxford: Oxford University Press.
- Haughton, Jonathan and Shahidur R. Khandker. 2009. *Handbook on Poverty and Inequality*. Washington, DC: The International Bank for Reconstruction and Development and The World Bank.
- Hegre, Håvard, Tanja Ellingsen, Scott Gates and Nils Petter Gleditsch. 2001. "Toward a Democratic Civil Peace? Democracy, Political Change, and Civil War, 1816–1992". *The American Political Science Review* 95 (1): 33–48.
- Helliwell, John Richard Layard, Jeffrey D. Sachs, and Jan Emmanuel De Neve. 2020. "World Happiness Report 2020". Last modified March 20, 2020. <https://worldhappiness.report/ed/2020/>
- Herbst, Geoffrey. 2004. "Let Them Fail: State Failure in Theory and Practice, Implications for Policy". In *When States Fail: Causes and Consequences*, edited by Robert Rotberg, 302–318. New Jersey: Princeton University Press.
- Hičens, Kristofer. 2001. *Slučaj Henri Kisindžer: Zločinac ili ne*. Beograd: Filip Višnjić.
- Holsti, Kalevi. 1996. *The State, War and the State of War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Honwana, Alcinda. 2007. *Child Soldiers in Africa*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

- Hromadžić, Azra. 2006. "Challenging the Discourse of the Bosnian War Rapes". In *Living with Gender after Communism*, edited by Janet E. Johnson and Jean C. Robinson, 169–184. Bloomington: University of Indiana Press.
- Humanitarian Practice Network. 2020. "Publications". Accessed August 20, 2020. <https://odihpn.org/publications/>
- Humphreys, Macartan and Jeremy M. Weinstein. 2007. "Demobilization and Reintegration". *Journal of Conflict Resolution* 51 (4): 531–567.
- Ilić, Vujo i Nemanja Džuverović. 2009. „Promena konteksta delovanja mirovnih instituta posle Hladnog rata”. U *Konsolidacija demokratije – 20 godina nakon pada Berlinskog zida*, uredili Ilija Vujačić, Čedomir Čupić i Bojan Vranić, 112–125. Beograd: Fakultet političkih nauka i Konrad Adenauer Stiftung.
- Institute for Economics and Peace. 2020. "Global Peace Index". Accessed August 20, 2020. <http://visionofhumanity.org/indexes/global-peace-index/>
- International Alert. 2020. "Publications". Accessed August 20, 2020. <https://www.international-alert.org/publications>
- International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001. *The Responsibility to Protect*. Ottawa: International Development Research Centre.
- International Crisis Group. 2020a. "Crisis Watch". Last modified July 20, 2020. <https://www.crisisgroup.org/crisiswatch>
- International Crisis Group. 2020b. *The Price of Peace: Securing UN Financing for AU Peace Operations*. Report No. 286. Brussels: International Crisis Group.
- Jackson, Richard. 2005. *Writing the War on Terrorism Language, Politics and Counter-Terrorism*. Manchester: Manchester University Press.
- Jarecki, Eugene, dir. 2005. *Why We Fight*. France: Arte.
- JCR Editors. 1983. "Editorial word". *Journal of Conflict Resolution* 27 (1): 1–2.
- Jenkins, Rob. 2013. *Peacebuilding: From Concept to Commission*. New York: Routledge.
- Kahane, Adam. 2007. *Solving Tough Problems: A Creative Way of Talking, Listening, and Creating New Realities*. San Francisco: Berrett-Koehler.
- Kaldor, Meri. 2005. *Novi i stari ratovi: Organizovano nasilje u globalizovanoj eri*. Beograd: Beogradski krug.
- Kaldor, Mary. 2012. *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Cambridge: Polity.
- Kaldor, Mary. 2013. "In Defence of New Wars". *Stability* 2 (1): 1–16.
- Kalyvas, Stathis. 2006. *The Logic of Violence in Civil War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kaplan, Robert. 1993. *Balkan Ghosts: A Journey Through History*. New York: St. Martin's Press.
- Kaplan, Robert. 1994. "The Coming Anarchy: How Scarcity, Crime, Overpopulation, Tribalism, and Disease are Rapidly Destroying the Social Fabric of Our Planet". Last modified February 1995. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1994/02/the-coming-anarchy/304670/>
- Kardum, Livia. 2014. „Woodrow Wilson i ideja liberalizma”. U *Liberalne teorije međunarodnih odnosa*, uredio Dejan Jović, 112–141. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu: Fakultet političkih znanosti.

- Keen, David. 2012a. "Greed and Grievance in Civil War". *International Affairs* 88 (4): 757–77.
- Keen, David. 2012b. *Useful Enemies: When Waging War is More Important than Winning Them*. New Haven: Yale University Press.
- Kelman, Herbert. 1997. "Group Processes in the Resolution of International Conflicts: Experiences from the Israeli – Palestinian Case". *American Psychologist* 52 (3): 212–220.
- Kenedi, Pol. 2003. *Usporičavanje i pad velikih sila: Ekonomska promena i ratovanje od 1500. do 2000. godine*. Podgorica: CID.
- Kennedy, Paul. 2007. *The Parliament of Man: The United Nations and the Quest for World Government*. London: Penguin Books.
- Ki-Moon, Ban. 2009. *Implementing the Responsibility to Protect*. United Nations General Assembly 63rd session, agenda items 44 and 107. Accessed November 24, 2020. https://www.un.org/ruleoflaw/files/SG_reportA_63_677_en.pdf
- Kipling, Rudyard, 1899. *The White Man's Burden: A Poem*. New York: Doubleday and McClure Co.
- Klajn, Naomi. 2009. *Doktrina šoka: Procvat kapitalizma katastrofe*. Beograd: Samizdat B92.
- Koskenniemi, Martti. 2011. *The Politics of International Law*. Oxford: Hart Publishing.
- Krauthammer, Charles. 1990. "The Unipolar Moment". *Foreign Affairs* 70 (1): 23–33.
- Kriesberg, Louis. 2010. "Conflict Analysis and Resolution as a Field". In *The International Studies Encyclopedia*, edited by Robert A. Denemark and Renée Marlin-Bennett. Oxford: Wiley-Blackwell Publishing
- Kurlansky, Mark. 2006. *Non-Violence, The History of a Dangerous Idea*. London: Jonathan Cape.
- Kurtenbach, Sabine 2007. Why Is Liberal Peace-building So Difficult? Some Lessons from Central America. *GIGA Working Papers No. 59*. Hamburg: German Institute of Global and Area Studies
- Kushner, Jacob. 2019. "Haiti and the Failed Promise of US Aid". Last modified October 11, 2019. <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/11/haiti-and-the-failed-promise-of-us-aid>
- Kodama Katsuya. 2004. "The International Peace Research Association". *International Journal of Peace Studies* 9 (1): 107–114.
- Kozloff, Nikolas. 2008. *Revolution! South America and the Rise of the New Left*. New York: Palgrave Macmillan.
- Laderchi, Caterina, R., Ruhi Saith and Francis Stewart. "Does it Matter that We do not Agree on the Definition of Poverty? A Comparison of Four Approaches". *Oxford Development Papers* 31 (3): 243–274.
- Lawler, Peter. 1995. *A Question of Values: Johan Galtung's Peace Research*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Lawler, Peter. 2002. "Peace Research, War, and the Problem of Focus". *Peace Review* 14 (1): 7–14.
- Leitenberg, Milton. 2006. "Deaths in Wars and Conflicts in the 20th Century". *Cornell University Peace Studies Program Occasional Paper No. 29*.

- Lederach, John Paul. 1997. *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. Washington, DC: US Institute for Peace Press.
- Lederach, John Paul. 2005. *The Moral Imagination: The Art and Soul of Building Peace*, Oxford: Oxford University Press.
- Lee, Sabine and Susan Bartels. 2019. "They Put a Few Coins in Your Hands to Drop a Baby in You' – 265 Stories of Haitian Children Abandoned by UN Fathers". Last modified December 17, 2019. <https://theconversation.com/they-put-a-few-coins-in-your-hands-to-drop-a-baby-in-you-265-stories-of-haitian-children-abandoned-by-un-fathers-114854>
- Lemay-Hébert, Nicholas. 2009. "State-Building from the Outside-In: UNMIK and Its Paradox". *Journal of Public & International Affairs* 20: 65–90.
- Lemay-Hébert, Nicolas. 2011. "The 'Empty-Shell' Approach: The Setup Process of International Administrations in Timor-Leste and Kosovo, Its Consequences and Lessons". *International Studies Perspectives* 12 (2): 190–211.
- Lewin, Kurt. 1948. *Resolving Social Conflict*. New York: Harper & Brothers.
- Lindqvist, Sven. 1997. *'Exterminate All the Brutes': One Man's Odyssey into the Heart of Darkness and the Origins of European Genocide*. New York: The New Press.
- Love, Joseph. 1989. "Modeling Internal Colonialism: History and Prospect". *World Development*, 17 (6): 905–922.
- Love, Joseph. 1990. "The Origins of Dependency Analysis". *Journal of Latin American Studies* 22: 143–168.
- Lupovici, Amir. 2013. "Pacification: Toward a Theory of the Social Construction of Peace". *International Studies Review* 15 (2): 204–228.
- Luša, Đana. 2013. „Koncept anarhije u realističkoj teoriji međunarodnih odnosa“. U *Teorije međunarodnih odnosa: Liberalizam*, uredio Dejan Jović, 228–248. Zagreb: Politička kultura.
- Mac Ginty, Roger. 2008. "Indigenous Peace-Making Versus the Liberal Peace". *Cooperation and Conflict* 43 (2): 139–163.
- Mac Ginty, Roger. 2010. "Hybrid Peace: the Interaction Between Top-Down and Bottom-Up Peace". *Security Dialogue* 41 (4): 391–412.
- Mac Ginty, Roger. 2011. *International Peacebuilding and Local Resistance: Hybrid Forms of Peace*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Mac Ginty, Roger. 2012. "Routine Peace: Technocracy and Peacebuilding". *Cooperation and Conflict* 47 (3): 287–308.
- Mac Ginty, Roger. 2014. "Everyday peace: Bottom-Up and Local Agency in Conflict-Affected Societies". *Security Dialogue* 45 (6): 548–564.
- Mac Ginty, Roger and Oliver P Richmond. 2013. "The Local Turn in Peace Building: A Critical Agenda for Peace". *Third World Quarterly* 34 (5): 763–783.
- Mac Ginty, Roger and Andrew Williams. 2016. *Conflict and Development*. London: Routledge.
- Mac Ginty, Roger and Pamina Firchow. 2016. "Top-Down and Bottom-Up Narratives of Peace and Conflict". *Politics* 36 (3): 308–323.

- Mac Ginty, Roger. 2017. "Everyday Social Practices and Boundary-Making in Deeply Divided Societies". *Civil Wars* 19 (1): 4–25.
- Mack, Andrew. 1991. "Objectives and Methods of Peace Research". In *Peacemaking in a Troubled World*, edited by Tom Woodhouse, 73–107. Oxford: Berg Publisher.
- Mack, Andrew. 2007. "Global Political Violence: Explaining the Post-Cold War Decline". *Coping with Crisis Paper Series*. New York: International Peace Academy.
- Majumdar, Arnab. 2020. "Bearing Witness inside MSF". Last modified 18 August 2020. <https://www.thenewhumanitarian.org/opinion/first-person/2020/08/18/MSF-Amsterdam-aid-institutional-racism>
- Malone, David, D. and Jake Sherman. 2009. "Economic Factors in Civil Wars: Policy Considerations". In *Leashing the Dogs of War: Conflict Management in a Divided World*, edited by Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson and Pamela All, 637-652. Washington, DC. United States Institute for Peace.
- Maluf, Amin. 2006. *Krstaški ratovi u očima Arapa*. Beograd: Delfi.
- Mansfield, Edward D. and Jack Snyder. 1995. "Democratization and the Danger of War". *International Security* 20 (1): 5–38.
- Marini, Ruy M. 1973. *Dialéctica de la dependencia*. Mexico: Era.
- Marker, Sandra. 2003. "Unmet human needs". Last modified August, 2003. http://www.beyondintractability.org/essay/human_needs/
- Markovich, Slobodan G. 2005. "Different Approaches to Human Nature and Peace Building". In *Education and Peace – International Experiences and Approaches*, edited by Jens Peder Lomsdalen and Katarina Popović, 27–40. Belgrade: Adult Education Society, and Institut für Internationale Zusammenarbeit des Deutschen Volkshochschulverbandes.
- Marsh, David and Gerry Stoker. 2005. *Teorije i metode političke znanosti*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Fakultet političkih znanosti.
- Massanari, Adrienne. 2017. "# Gamergate and The Fapping: How Reddit's Algorithm, Governance, and Culture Support Toxic Technocultures". *New Media & Society* 19 (3): 329–346.
- Maoz, Zeev and Bruce Russett. 1992. Alliance, Contiguity, Wealth, and Political Stability: Is the Lack of Conflict Among Democracies a Statistical Artifact? *International Interactions* 17 (3): 245–267.
- Marks, Karl. 1978. *Kapital* (tom 1). Beograd: Prosveta.
- Marx, Karl and Friedrich Engels. 1969. *Selected Works*, Vol. 1. Moscow: Progress Publishers, Moscow.
- Maslow, Abraham. 1943. "A Theory of Human Motivation". *Psychological Review* 50: 370–396.
- Maslow, Abraham. 1968. *Toward a Psychology of Being*. New York: Litten Educational Publishing Inc.
- Mc Sweeney B. 1998. "The Ethical Foundation of Peace Research: A Sociological Analysis". *International Studies Association Annual Convention*, Minneapolis, 17–21 March 1998.

- Mekeinš, Garet. 1998. „Maltusova doktrina”. U *Svetska enciklopedija mira*, Tom 1, priredili Ervin Laslo i Jung Sik Ču, 349–350. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Centar za demokratiju i Gutenbergova galaksija.
- Meier, Gerald M. and Dudley Seers. 1984. *Pioneers of Development*. New York: Published for the World Bank by Oxford University Press.
- Meier, Gerald M. 1987. *Pioneers of Development-Second series*. New York: Published for the World Bank by Oxford University Press.
- Milanović, Branko. 2007. *World Apart: Measuring International and Global inequality*. New Jersey: Princeton University Press.
- Milanovic, Branko. 2012a. “Global Inequality Recalculated and Updated: The Effect of New PPP Estimates on Global Inequality and 2005 Estimates”. *Journal of Economic Inequality* 10 (1): 1–18.
- Milanović, Branko. 2012b. *Bogataši i siromasi: Kratka i neobična istorija globalne nejednakosti*. Beograd: Službeni glasnik.
- Miller, Zeke, J. 2018. “Why Martin Luther King Jr.’s Lessons About Peaceful Protests Are Still Relevant”. Last modified January 12, 2018. <https://time.com/5101740/martin-luther-king-peaceful-protests-lessons/>
- Mills, Stewart. 2003. *Empathising with the enemy. Transformation of Palestinian-Israeli conflict by overcoming psychological and structural obstacles*. Msc thesis, Sydney: University of Sydney.
- Mirović, Tijana. 2000. „Borci nenasilja: Mahatma Gandi i Martin Luter King jr”. U *Uvod u mirovne studije*, priredio Dragan Popadić, 179–202. Beograd: MOST.
- Mohdin, Aamna. 2017. “Switzerland’s Long History of International Crisis Mediation has had Mixed Success”. Last modified September 4, 2017. <https://qz.com/1069274/switzerland-and-the-north-korea-crisis-a-history-of-swiss-mediation/>
- Montgomery Mary E. 2003. “Working for Peace While Preparing for War: The Creation of the United States Institute for Peace”. *Journal of Peace Research* 40 (4): 479–496.
- Moore, Barrington. 1966. *Social Origins of Dictatorships and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*. Boston: Beacon Press.
- Morrison, David, R. 2012. “Poverty and Exclusion: From Basic Needs to the Millennium Development Goals”. In *Introduction to International Development: Approaches, Actors and Issue*, edited by Paul A. Haslam, Jessica Schafer and Pierre Beaudet, 235–261. Oxford: Oxford University Press.
- Moyo, Dambisa. 2010. *Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There Is a Better Way for Africa*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Muñoz, Heraldo. 1981. *From Dependency to Development: Strategies to Overcome Underdevelopment and Inequality*. Colorado: Westview Press.
- Myrdal, Gunnar. 1974. “What is Development?” *Journal of Economic Issues* 8 (4): 729–736.
- Nafziger, Wayne, E. and Juha Auvinen. 2003. *Economic Development, Inequality and War: Humanitarian Emergencies in Developing Countries*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Naj, Džozef. 2006. *Kako razumevati međunarodne odnose: Uvod u teoriju i istoriju*. Beograd: Službeni glasnik.

- Nakarada, Radmila. 2006. „Evropska unija kao mirovni projekat”. *Sociološki pregled* 40 (4): 549–572.
- Nakarada, Radmila. 2011. „Putevi pomirenja”. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka* V (5): 361–376.
- Nakarada, Radmila. 2014. „Međunarodno posredovanje u sukobima”. U *Medijacija: Princip, process, primena*, uredila Tamara Džamonja Ignjatović, 529–551. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Nakarada, Radmila i Jelena Vidojević (urs). 2018. *Nobelova nagrada za mir: Između idealizma i političkog cinizma*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
- Nakarada, Radmila. 2018. „Nobelova nagrada za mir: Između idealizma i političkog cinizma”. U *Nobelova nagrada za mir: Između idealizma i političkog cinizma*, uredili Radmila Nakarada i Jelena Vidojević, 19–58. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
- Nakarada, Radmila. 2019. „Obnova utopijskih energija – tri decenije posle. Osvrt na savremene zapadne mirovne pokrete”. *Politički život* 16: 9–24.
- Neumann, Iver. 1999. *Uses of the Other: 'The East' in European Identity Formation*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Newman, Edward. 2011. “A Human Security Peace-Building Agenda”. *Third World Quarterly* 32 (10): 1737–1756.
- Nikolić-Ristanović, Vesna. 2008. “Local Conflicts and International Interventions: Victimisation of Civilians and Possibilities for Restorative Global Responses”. *Contemporary Justice Review: Issues in Criminal, Social, and Restorative Justice* 11 (2): 101–115.
- Nordstrom, Carolyn. 2004. *Shadows of War: Violence, Power, and International Profiteering in the Twenty-First Century*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Novičić, Žaklina. 2007. „Neorealizam i neoliberalizam u savremenoj teoriji međunarodnih odnosa”. *Međunarodni problemi* 59 (2–3): 211–242.
- Oneal, John R. and Bruce Russett. 1997. “The Classical Liberals Were Right: Democracy, Interdependence, and Conflict 1950–1985”. *International Studies Quarterly* 40 (2): 267–293.
- Ortega y Gasset, Jose. 1985. *The Revolt of Masses*. Norte Dame: University of Norte Dame.
- Oxfam. 2019. *Public Good of Private Wealth?* Oxford: Oxfam.
- Oxfam. 2020. *Time to Care: Unpaid and Underpaid Care Work and Global Inequality Crisis*. Oxford: Oxfam.
- Öjendal, Joakim and Sivhouch Ou. 2015. “The ‘Local Turn’ Saving Liberal Peacebuilding? Unpacking Virtual Peace in Cambodia”. *Third World Quarterly* 36 (5): 929–949.
- OSCE. 2020. “What We Do”. Last accessed November 6, 2020. <https://www.osce.org/what-we-do>
- Østby, Gundar, 2008. “Inequalities, the Political Environment and Civil Conflict: Evidence from 55 Developing Countries”. In *Horizontal Inequalities and Conflict. Understanding Group Violence in Multiethnic Societies*, edited by Francis Stewart, 136–163. London: Palgrave Macmillan.

- Palma, Gabriel. 1978. "Dependency: A Formal Theory of Underdevelopment or a Methodology for the Analysis of Concrete Situations of Underdevelopment". *World Development* 6 (7-8): 881–924.
- Panel on United Nations Peace Operations. 2000. *Report U.N. Doc. A/55/305*. Last modified August 21, 2000. <http://undocs.org/A/55/305>
- Paris, Roland. 2004. *At War's End*. New York: Cambridge University Press.
- Paris, Roland. 2010. "Saving Liberal Peacebuilding". *Review of International Studies* 36 (2): 337–365.
- Pavlović, Vukašin. 2006. *Društveni pokreti i promene*. Beograd: Službeni glasnik.
- Pavković, Aleksandar i Peter Radan. 2008. *Stvaranje novih država: Teorija i praksa otcepljenja*. Beograd: Službeni glasnik.
- Peace Direct. 2020. "Publications". Accessed August 20, 2020. <https://www.peacedirect.org/publications/>
- PeacebuildingData. 2020. "Research". Accessed October 15, 2020. <http://www.peacebuildingdata.org/research>
- Pehar, Dražen. 2019. *Peace as War: Bosnia Herzegovina, Post Dayton*. Budapest: CEU Press.
- Pekenham, Thomas. 1992. *The Scramble for Africa: White Man's Conquest of the Dark Continent from 1876 to 1912*. New York: Avon Books.
- Pettersson, Therese and Magnus Öberg. 2020. "Organized violence, 1989–2019". *Journal of Peace Research* 57 (4): 597–613.
- Peterson Foundation. 2020. "US Defense Spending Compared to Other Countries". Last Modified May 13, 2020. https://www.pgpf.org/chart-archive/0053_defense-comparison
- Pinker, Steven. 2002. *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature*. New York: Penguin Books.
- Pinker, Steven. 2012. *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined*. London: Penguin Books.
- Pizarro, Roberto y Orlando Caputo. 1971. *Imperialismo, dependencia y relaciones económicas internacionales*. Santiago: CESO.
- Prebisch, Raul. 1963. *Towards a Dynamic Development Policy for Latin America*. New York: United Nations.
- Prebisch, Raul. 1976. "A Critique of Peripheral Capitalism". *Cepal Review* 1: 9–77.
- Prebisch, Raul. 1978. "Socio-Economic Structure and Crisis of Peripheral Capitalism". *Cepal Review* 6: 159–253.
- Prebisch, Raul. 1980. "Towards a Theory of Change". *Cepal review* 10: 155–209.
- Prebisch, Raul. 1981. "The Latin American Periphery in the Global System of Capitalism". *Cepal Review* 13: 143–151.
- Prebisch, Raul. 1984. "Five Stages in my Thinking on Development". In *Pioneers in development*, edited by Gerald Meier and Dudley Seers, 175–205. London: Oxford University Press.
- Pugh, Michael. 2005. "The Political Economy of Peacebuilding: A Critical Theory Perspective". *International Journal of Peace Studies* 10 (2): 23–42.

- Pugh, Michael. 2013. "Peace Operations". In *Security Studies: An Introduction*, edited by Paul D. Williams, 393–409. Abingdon: Routledge.
- Ramone, Ignjasio. 1998. *Geopolitika haosa*. Beograd: Institut za geopolitičke studije.
- Ramsbotham, Oliver. 2005. "Analysis of Protracted Social Conflict: A Tribute to Edward Azar". *Review of International Studies* 31 (1): 109–126.
- Ramsbotham, Oliver, Tom Woodhouse and Hugh Miall. 2011. *Contemporary Conflict Resolution*. Cambridge: Polity Press.
- Regan, Patrick M. 2014. "Bringing Peace Back in: Presidential Address to the Peace Science Society, 2013". *Conflict Management and Peace Science* 31 (4): 345–56.
- Richey, Lisa Ann and Stefano Ponte. 2011. *Brand Aid: Shopping Well to Save the World*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Richmond, Oliver. P. 2005. *The Transformation of Peace*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Richmond, Oliver. P. 2008. *Peace in International Relations* 1st edition. London: Routledge.
- Richmond, Oliver P. 2009. "A Post-Liberal Peace: Eirenism and the Everyday". *Review of International Studies* 35 (3): 557–580.
- Richmond, Oliver P. and Jason Franks. 2009. *Liberal Peace Transitions: Between Statebuilding and Peacebuilding*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Richmond, Oliver P. 2013. "Peace Formation and Local Infrastructures for Peace". *Alternatives: Global, Local, Political* 38 (4): 271–287.
- Richmond, Oliver P. 2014. *Failed Statebuilding*. New Haven and London: Yale University Press.
- Richmond, Oliver P. 2016. "Peace in International Relations Theory". In *The Palgrave Handbook of Disciplinary and Regional Approaches to Peace*, edited by Oliver P. Richmond, Sandra Pogodda and Jasmin Ramović, 57–68. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Richmond, Oliver. P. 2020. *Peace in International Relations* 2nd edition. London: Routledge.
- Rist, Gilbert. 2007. "Development as a Buzzword". *Development in Practice* 17 (4-5): 485–491.
- Rivero, Oswaldo de. 2010. *The Myth of Development: Non-Viable Economies and the Crisis of Civilization*. London: Zed Books.
- Robinson, Vilijam I. 2012. *Podsticanje poliarhije: Globalizacija, intervencija SAD i hegemonija*. Beograd: Albatros plus i Jugoistok 21.
- Robinson William I. 2003. *Transnational Conflicts – Central America, Social Change and Globalization*. London: Verso.
- Robinson, William I. 2004. *A Theory of Global Capitalism: Transnational Production, Transnational Capitalists, and the Transnational State*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Rodžers, Pol. 2009. „Mirovne studije“. U *Enciklopedija društvenih nauka*, uredili Adam Kuper i Džesika Kuper, 831–832. Beograd: Službeni glasnik.

- Rogers, Paul and Oliver Ramsbotham. 1999. "Then and Now. Peace Research – Past and Future". *Political Studies* 47(4): 740–754.
- Rokeach Milton (ed). 1960. *The Open and Closed Mind: Investigations into the Nature of Belief Systems and Personality Systems*. New York: Basic Books.
- Roser, Max and Esteban Ortiz-Ospina. 2013. "Global Extreme Poverty". Last modified 2019. <https://ourworldindata.org/extreme-poverty>
- Rostow, Whitman. 1960. *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rotblat, Džozef. 1998. „Ajnštajn, Albert“. U *Svetska enciklopedija mira*, Tom 1, priredili Ervin Laslo i Jung Sik Ču, 4–10. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Centar za demokratiju i Gutenbergova galaksija.
- Roth-Arriza, Naomi. 2005. "Transitional Justice and Peace Agreements". *The International Council on Human Rights Policy*, Belfast, 7–8 March.
- Roth-Arriza, Naomi and Javier Mariezcurrena (eds.). 2006. *Transitional Justice in the Twenty-first Century beyond Truth versus Justice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rubenstein, Richard. 2001. "Basic Human Needs: The Next Steps in Theory Development". *The International Journal of Peace Studies* 6 (1).
- Rummel, Rudolph. 1997. *Power Kills: Democracy as a Method of Non-Violence*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Runciman, Walter Garrison. 1972. *Relative Deprivation and Social Justice: A Study of Attitudes to Social Inequality in Twentieth Century England*. London: Penguin Books.
- Russett, Bruce. 1993. *Grasping the Democratic Peace*: Princeton: Princeton University Press.
- Sagar, Ambuj and Adil Najam. 1998. "The Human Development Index: A Critical Review". *Ecological Economics* 25: 249–264.
- Sahle, Eunice, N. 2012. "Post-Development and Alternatives to Development". In *Introduction to International Development: Approaches, Actors and Issue*, edited by Paul A. Haslam, Jessica Schafer and Pierre Beaudet, 68–85. Oxford: Oxford University Press.
- Said, Edvard. 2008. *Orijentalizam*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Sandole, Dennis, Sean Byrne, Ingrid Sandole-Staroste and Jessica Senehi. 2009. *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*, 184–201. New York: Routledge.
- Santos, Theotonio. 1966. *Crisis económica y crisis política*, Santiago: CESO.
- Sarkees, Meredith, R. and Frank Whelon Wayman. 2010. *Resort to War: A Data Guide to Inter-State, Extra-State, Intra-State, And Non-State Wars, 1816–2007*. Washington, D.C.: CQ Press.
- Sass, Erik. 2014. "WWI Centennial: The War to End All Wars". Last modified August 16, 2014. <http://mentalfloss.com/article/58411/wwi-centennial-war-end-all-wars>
- Schafer, Jessica, Paul Alexander Haslam and Pierre Beaudet. 2012. "Meaning, Measurement, and Morality in International Development". In *Introduction to International Development: Approaches, Actors and Issue*, edited by Paul A. Haslam, Jessica Schafer and Pierre Beaudet, 3–27. Oxford: Oxford University Press.

- Sites, Paul. 1990. "Needs as Analogues of Emotions". In *Conflict: Human Needs Theory*, edited by John Burton, 7–34. Houndmills: The Macmillan Press.
- Scott, James, C., 1992. *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. New Heaven: Yale University Press.
- Sen, Amartya. 1999. *Development as Freedom*. New York: Anchor Books.
- Sherif Muzaref. 1966. In *Common Predicament: Social Psychology of Intergroup Conflict and Cooperation*. Boston: Houghton Mifflin comp.
- Sieff, Kevin. 2016. "Sometimes When I'm Alone With my Baby, I Think About Killing Him. He Reminds Me of the Man who Raped Me". Last modified February 27, 2016. <https://www.washingtonpost.com/sf/world/2016/02/27/peacekeepers/>
- Silver, Hilary. 2007. *The Process of Social Exclusion: The Dynamics of an Evolving Concept* (CPRC Working Paper No. 95). Manchester: IDPM/Chronic Poverty Research Centre.
- Simmel, Georg. 1904. "The Sociology of Conflict". *American Journal of Sociology* 9 (4): 490–525.
- Simić, Dragan. 1993. *Pozitivan mir: shvatanja Johana Galtunga*. Beograd: Akademija Nova.
- Simmons, Solon. 2013. "From Human Needs to the Moral Imagination: The Promise of Post-Burtonian Conflict Resolution". In *Conflict Resolution and Human Needs: Linking Theory and Practice*, edited by Kevin Avruch and Christopher Mitchell, 124–140. London: Routledge.
- Singh, Prabhakar and Benoît Mayer. 2014. *Critical International Law: Postrealism, Postcolonialism, and Transnationalism*. Oxford: Oxford University Press.
- SIPRI. 2020a. *SIPRI Yearbook 2020*. Oxford: Oxford University Press.
- SIPRI. 2020b. "SIPRI Yearbook: Armaments, Disarmament and International Security". Accessed September 11, 2020. <https://www.sipri.org/yearbook/archive>
- SIPRI. 2011. *SIPRI Yearbook 2011*. Oxford: Oxford University Press.
- SIPRI. 1999. *SIPRI Yearbook 1999*. Oxford: Oxford University Press.
- Smoker, Paul. 1981. "Small Peace". *Journal of Peace Research* 18 (2): 149–57.
- Steiner, Achim. 2019. "What Happiness Can Teach Us About How We Measure Human Development". Last modified March 20, 2019. <https://www.weforum.org/agenda/2019/03/here-s-what-the-path-to-happiness-can-teach-us-about-development/>
- Stephenson Carolyn M. 1999. "Peace Studies, Overview". In *Encyclopedia of Violence, Peace, and Conflict*, Vol. 2, edited by Kurtz R. Lester. Waltham, MA: Academic Press.
- Stewart, Francis. 2002. "Horizontal inequalities: A Neglected Dimension of Development". *QEH Working Paper Series* 81: 1–40.
- Stewart, Francis. 2005. "Horizontal Inequalities: A Neglected Dimension of Development". In *Wider Perspectives on Global Development. Studies in Development Economics and Policy*, edited by Anthony Shorrocks, 101–135. London: Palgrave Macmillan.
- Stewart, Francis, ed. 2008. *Horizontal Inequalities and Conflict: Understanding Group Violence in Multiethnic Societies*. London: Palgrave Macmillan.

- Stojadinović, Mladen. 2011. *Teorije rešavanja sukoba Džona Bartona i Edvarda Azara: Ljudske potrebe i mir*. Master teza, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
- Stone, Oliver, dir. 2009. *South of the Border*. Canada: Cinema Libre Studio.
- Suhrke, Astri and Torunn Wimpelmann Chaudhary. 2012. "Conflict and Development". In *Introduction to International Development: Approaches, Actors and Issue*, edited by Paul A. Haslam, Jessica Schafer and Pierre Beaudet, 415–436. Oxford: Oxford University Press.
- Subotić, Jelena and Srđan Vučetić. 2019. "Performing Solidarity: Whiteness and Status-Seeking in the Non-Aligned World". *Journal of International Relations and Development* 22: 722–743.
- Symonds, C. 2018. *World War II at Sea: A Global History*. New York: Oxford University Press.
- Šalbrek, Ivo. 1999. „Polemologija”. U *Svetska enciklopedija mira*, Tom 2, priredili Ervin Laslo i Jung Sik Ču, 125–128. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Centar za demokratiju i Gutenbergova galaksija.
- Tajfel, Henri, 1974. "Social Identity and Intergroup Behaviour". *Social Science Information* 13 (2): 65–93.
- Tajfel, Henri and John Turner. 1979. "An Integrative Theory of Intergroup Conflict". In *Psychology of Intergroup Relations*, edited by Stephen Worchel and William G. Austin, 33–47. Chicago: Nelson.
- Tardy, Thierry. 2019. "The European Union and UN Peace Operations: What Global-Regional Peace and Security Partnership?" In *United Nations Peace Operations in a Changing Global Order*, edited by Cedric de Coning and Mateja Peter, 231–235. Cham: Palgrave Macmillan.
- Tepšić, Goran i Nemanja Džuverović. 2011. „Teorija rešavanja sukoba – osnovni koncepti i paradigme”. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka* 5 (6): 361–379.
- Tepšić, Goran. 2011. *Pristup Johana Galtunga u oblasti rešavanju sukoba*. Master teza, Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
- Tepšić, Goran i Nemanja Džuverović. 2016. „Rat koji je trebalo da okonča sve ratove: Mir u evropskoj nauci između 1918. i 1939. godine”. U *Veliki rat: Nedovršena prošlost*, uredili Radmila Nakarada, Vesna Knežević Pređić i Aleksandar Milošević, 151–170. Beograd: Univerzitet u Beogradu: Fakultet političkih nauka.
- Tepšić, Goran. 2019. *Uloga političkih elita u procesu rekonstrukcije nacionalnih identiteta: Slučaj Bosne i Hercegovine*. Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
- The Fund for Peace. 2020. "Fragile State Index". Accessed August 20, 2020. <https://fragilestatesindex.org/data/>
- The New Humanitarian. 2020. "Aid and Policy". Accessed August 21, 2020. <https://www.thenewhumanitarian.org/aid-and-policy>
- The Nobel Prize. 2020. "Full text of Alfred Nobel's will". Accessed November 8, 2020. <https://www.nobelprize.org/alfred-nobel/full-text-of-alfred-nobels-will-2/>

- Thomas, Alan. 2006. "Reflections on Development in a Context of War". In *Civil Peace, Civil War*, edited by Helen Yanacopulos and Joseph Hanlon, 185–205. Milton Keynes: Open University Press.
- Tilly, Charles. 1978. *From Mobilization to Revolution*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Tremlett, Giles. 2020. "Operation Condor: The Cold War Conspiracy That Terrorised South America". Last modified September 3, 2020. <https://www.theguardian.com/news/2020/sep/03/operation-condor-the-illegal-state-network-that-terrorised-south-america>
- Turner, Jonathan, H. 1975. "Marx and Simmel Revisited: Reassessing the Foundations of Conflict Theory". *Social Forces* 53 (4): 618–627.
- Ujedinjene nacije. 1945. *Povelja Organizacije Ujedinjenih nacija*. San Francisko.
- United Nations Dag Hammarskjold Library, 2020. "Security Council Veto List". Accessed October 14, 2020. <https://research.un.org/en/docs/sc/quick>
- United Nations Development Program. 2019. *Beyond Income, Beyond Averages, Beyond Today: Empowered Lives. Resilient Nations. Inequalities in Human Development in the 21st Century*. New York: UNDP.
- United Nations Development Program. 2020a. "Sustainable Development Goals". Accessed August 16, 2020. <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals.html>
- United Nations Development Program. 2020b. "Three Development Settings". Accessed November 6, 2020. <https://www.undp.org/content/undp/en/home/three-development-settings.html>
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. 2019. *Global Humanitarian Overview 2020*. Last modified December 2019. https://www.unocha.org/sites/unocha/files/GHO-2020_v9.1.pdf
- United Nations Financing for Development Office. 2016. "Official Development Assistance". Last Modified August 2016. https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2016/01/ODA_OECD-FfDO_IATF-Issue-Brief.pdf
- United Nations Peacemaker. 2020a. "Peacemaking Mandate". Accessed October 15, 2020. <https://peacemaker.un.org/peacemaking-mandate>
- United Nations Peacemaker. 2020b. "Peace Agreements Database". Accessed October 15, 2020. <https://peacemaker.un.org/document-search>
- United Nations Peacekeeping. 2020a. "Where We Operate". Accessed October 16, 2020. <https://peacekeeping.un.org/en/where-we-operate>
- United Nations Peacekeeping. 2020b. "Our History". Accessed October 16, 2020. <https://peacekeeping.un.org/en/our-history>
- United Nations Peacekeeping. 2020c. "Past Peacekeeping Operations". Accessed October 16, 2020. <https://peacekeeping.un.org/en/past-peacekeeping-operations>
- United Nations Security Council. 2020. "Peacekeeping Operations". Accessed October 15, 2020. <https://www.un.org/securitycouncil/content/repertoire/peacekeeping-missions#reg29>
- UNESCO. 2003. "UNESCO Peace Institutes Database". Accessed August 16, 2020. <http://www.unesco.org/unedi/index.php/eng/repertoire/tous.100>

- UNESCO Institute for Statistics. 2018. "One in Five Children, Adolescents and Youth is Out of School". Last modified February 2018. <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs48-one-five-children-adolescents-youth-out-school-2018-en.pdf>
- United States Holocaust Museum. 2019. "Documenting Numbers of Victims of the Holocaust and Nazi Persecution". Last modified February 4, 2019. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/documenting-numbers-of-victims-of-the-holocaust-and-nazi-persecution>
- Uppsala Conflict Data Program. 2020. Uppsala Conflict Data. Accessed September 11, 2020. <https://ucdp.uu.se>
- van den Dungen, Peter and Lawrence Wittner. 2003. "Peace History: An Introduction". *Journal of Peace Research* 40 (4): 363–375.
- van den Dungen, Peter. 1977. "Varieties of Peace Science: An Historical Note". *Journal of Peace Science* 2 (2): 239–257.
- van den Dungen, Peter. 1996. "Initiatives for the Pursuit and Institutionalisation of Peace Research in Europe During the Inter-War Period (1919–1939)". In *Issues in Peace Research 1995–96*, edited by Lee-Ann Broadhead, 5–32. Bradford: University of Bradford.
- Valerštajn, Imanuel. 1982. Zavisnost u jednom međuzavisnom svetu i ograničene mogućnosti preobražaja unutar kapitalističke svetske ekonomije. *Marksizam u svetu* 10: 220–250.
- Valerštajn, Imanuel. 2005. *Posle liberalizma*. Beograd: Službeni glasnik.
- Vasović, Mirjana 2007. *U predvorju politike (Politička socijalizacija u detinjstvu i ranoj adolescenciji)*. Beograd: Službeni glasnik.
- Vasović, Mirjana. 2014. „Socijalnopsihološka perspektiva razvoja i rešavanja međugrupnih konflikata". U *Medijacija: Princip, process, primena*, uredila Tamara Džamonja Ignjatović, 27–51. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Vasquez, John, A. 2009. *The War Puzzle Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vestad Od Arne. 2008. *Globalni Hladni rat*. Beograd: Arhipelag.
- Vent, Aleksandar. 2014. *Društvena teorija međunarodne politike*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
- Vidojević, Jelena. 2018. „Nobelova nagrada za mir i borba protiv Aparthejda u Južnoafričkoj Republici: Ka izgradnji nacije duginih boja". U *Nobelova nagrada za mir: Između idealizma i političkog cinizma*, uredili Radmila Nakarada i Jelena Vidojević, 107–134. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.
- Vučetić, Radina. 2012. *Koka-kola socijalizam*. Beograd: Službeni glasnik.
- Wæver, Ole. 2004. "Peace and Security. Two Concepts and Their Relationship". In *Contemporary security analysis and Copenhagen peace research*, edited by Stefano Guzzini & Dietrich. Jung, 53–65. London: Routledge.
- Wallensteen, Peter and Margareta Sollenberg. 2001. "Armed Conflicts, 1989–2000". *Journal of Peace Research* 38 (5): 629–644.
- Wallensteen, Peter, 2012. *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and Global System*. London: Sage Publications

- Wallerstein, Immanuel. 1974. *The modern World System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.
- Walt, Stephen. 1991. "The Renaissance of Security Studies". *International Studies Quarterly* 35 (2): 211–239.
- Weber, Max. 2004. "Science as a Vocation". In *The Vocation Lectures*, edited by David Owen, and Tracy B. Strong. Cambridge: Hackett Publishing.
- Wiberg, Hakan. 2005. "Investigacao para a Paz: Passado, Presente e future". *Revista Crítica de Ciências Sociais* 71: 21–42.
- Wilkenfeld, Jonathan, Kathleen J. Young, David M. Quinn and Victor Asal. 2005. *Mediating International Crises*. London: Routledge.
- Wilkinson, Paul. 2007. *International relations: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Williams, Paul, D. 2009. "The African Union's Peace Operations: A Comparative Analysis". *African Security* 2 (2-3): 97–118.
- Win, Everjoice. 2007. "Not Very Poor, Powerless or Pregnant: The African Women Forgotten by Development". In *Feminism in Development: Contradictions, Contestations and Challenges*, edited by Andrea Cornwall, Elizabeth Harrison and Ann Whitehead, 79–85. London: Zed Books.
- Wright, Quincy P. 2015. "The Value for Conflict Resolution of a General Discipline of International Relations". In *The Contemporary Conflict Resolution Reader*, edited by Tom Woodhouse, Hugh Miall, Oliver Ramsbotham and Christopher Mitchell, 14–20. Cambridge: Polity Press.
- Woodhouse, Tom. 2010. "Adam Curle: Radical Peacemaker and Pioneer of Peace Studies". *Journal of Conflictology* 1(1): 1–8.
- Woodhouse, Tom and Oliver Ramsbotham. 2005. "Cosmopolitan Peacekeeping and the Globalization of Security". *International Peacekeeping* 12 (2): 139–156.
- World Bank. 2000. *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty*. Washington, DC: World Bank.
- World Bank. 2018. "World Development Indicators". Accessed August 23, 2020. <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SI.POV.GINI&country=#>
- World Bank. 2018. *Piecing Together: The Poverty Puzzle Overview*. Washington, DC: The World Bank.
- World Bank. 2019. "Military Expenditures – United States". Accessed September 15, 2020. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=US>
- World Bank. 2020a. "Fragility, Conflict and Violence". Accessed August 20, 2020. <https://www.worldbank.org/en/topic/fragilityconflictviolence>
- World Bank. 2020b. "Poverty". Last modified April 16, 2020. <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview#1>
- Wright, Ronald. 2004. *A Short History of Progress*. Toronto: Anansi.
- WWII Museum. 2020. "Research Starters: Worldwide Deaths in World War II". Accessed September 8, 2020. <https://www.nationalww2museum.org/students-teachers/student-resources/research-starters/research-starters-worldwide-deaths-world-war>